Ціна: 40 центів

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК VI. ВЕРЕСЕНЬ — 1955 — SEPTEMBER Ч. 68

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Качуровський Ігор — Після бурі, поезія 1
Черненко Олександра — Старість, поезія 1
Русальський Вол. — Товариш Гапочка, новеля 2
Смотрич Олександер — Початок, оповідання 5
Гаран Євген — Качконіс, австралійська легенда ... 7
Василева Олена, — Вії 8
Гірняк Йосип — Мистецтво — всенародній скарб .. 9
Риндик Степан — Пахом, байка 11
Розгін Іван — Всеукраїнський Державний Інститут Експериментальної Ветеринарії 12
Неприцький-Грановський Ол. — Дві поезії 14
Крижанівський Степан — На Болдиній горі 15
Соболєв С. — Україна — батьківщина першого літака? 16
Риндик Степан — Будова космосу 17
Уляниченко Т. — Оттава — столиця Канади 19
Битинський М. — Оборона Замостя 22
Діма — Біля моря, поезії 24

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

Столиця Канади — Оттава: Будинок Канадійського парляменту (ліве крило і головна вежа).

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ серед інших матеріялів читайте: Статтю проф. Ю. Шереха про "Місто" В. Підмогильного, недруковану досі ще статтю Юрія Липи та інші матеріяли.

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛУ ЖЕРТВУВАЛИ:

Галецький Юрій, Нью-Йорк 0.50
Слюсар Данило, Лондон, Онт., Канада 2.00
Лобода Іван, Вінніпеґ, Ман. 1.00
Бутовський Семен, Філаделфія, США 1.50
Шульга Антоніна, Е. Бостон, Масс., США 2.00
Костенко Іван, Торонто 2.00
Лащук Володимир, Торонто 2.00
Бондаренко В., Буффало, Н. Й., США 3.50
Через п. О. Сосну з Ошави, Онт. — з хрестин сина Олени та Федота Шереметів — Федота 4.00

Сердечно дякуємо родині Шереметів і їх гостям, а малому Федотові бажаємо здоров'я і щастя, щоб ріс на радість своїм батькам.

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Дербуш Микола, Міннеаполіс, США 10
Семенюк Зіна, Торонто 3

Сердечно дякуємо всім поширювачам журналу і жертводавцям. Дуже просимо наслідувати цей добрий приклад. Як видно хочби з прикладу п. М. Дербуша, що за місяць зумів приєднати вже 30 передплатників (див. попереднє число) чи й пані Зіни Семенюк, що в перенасиченому нібито журналом Торонті приєднала 3 передплатники, — поширити журнал завжди можливо, коли цього хтось хоче. А сьогодні кожен новий передплатник нам дуже важить у зв'язку з непередбаченими видатками на купівлю лінотипа. **Редакція**

УВАГА! УВАГА!

На прохання адміністрації українського англомовного журналу "PACE", я вишлю читачам "Нових Днів" оказовий примірник того журналу. Що зроблять з ним читачі (передплатять, чи ні), то вже їх справа.

Повідомляю, що ніяких адрес я адміністрації "Pace" не дав: я сам власноручно випакував, наліпив адреси і сам здав їх на пошту. **П. Волиняк**

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник.

Видає в-во "Нові Дні", головний редактор П. Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $3.00, піврічна: $1.75
США — річна: $3.50, — піврічна: $2.00 американських.

Зміна адреси: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:
NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Німеччині:
P. Domtschenko, (24a) Lubeck, Germany, Vorwerkerstr. 103, Baracke 10/6a.

В Анґлії:
A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd. London, W. 11, England
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Австралії:
S. Krywolap, Box 1586 M, G. P. O. Adelaide, South Australia
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Арґентині:
"Peremoha", 25 de Mayo 479 (26), Buenos Aires, Argentina
Передплата: річна 25 пезів, піврічна 15 пезів

"NOWI DNI", a Ukrainian Monthly.
Editor: Petro Wolyniak.
Address:
Nowi Dni, Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada

ДЕРЕВА-ВЕЛЕТНІ

Серед багатьох деревველетнів, що ростуть на земній кулі, найбільшими є авкаліпти і секвойя. Вони досягають заввишки 150 метрів. Характерно, що таке могутнє дерево, як секвойя, виростає з насіння завбільшки з макове зернятко.

У світі відомі велетенські секвойї віком по 4.000—5.000 років. Щоб уявити собі довголіття такого дерева, варто взяти для прикладу хоч би секвойю віком, скажімо, 2.700 років. Це дерево вже росло і шуміло задовго до нашої ери, коли ще закладалися стіни "Вічного Риму". У той далекий час така країна, як Еспанія, була напівдика і незаселена. Минули віки. Еспанія перетворилась у могутню державу, знамениті мореплавці якої відкривали нові землі і світи.

Секвойї, яка росла на невідкритій ще землі, було понад дві тисячі літ, коли ще тільки народився прапрадід Христофора Колумба. Минав час. Секвойя росла під вітрами і грозами. І от еспанці прийшли на батьківщину секвойї, відкрили Новий Світ. І знову пройшли віки. Давно розпалась і зникла могутня еспаньска імперія... Скільки вмерло і народилось за цей час поколінь!.. А секвойя стоїть і стоятиме ще багато віків.

Яке, справді, довговічне життя!

Секвойя, як говорить наука, у далекі часи росла в Азії, Європі і навіть Ґренляндії. Уціліла вона тільки в Каліфорнії.

Вчені знаходять нині в землі скам'янілі трупи деревветнів, по яких вивчають минуле життя нашої планети.

Олекса Булавицький. Осінні квіти.

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

ПІСЛЯ БУРІ

Гроза пройшла. І ясність небувала
Лишилася в повітрі. Відпливла,
Мов корабель за обрій, сіра мла,
Що над річною даллю панувала.

Вже п'ятий рік дивлюся я туди,
Де губляться безмежжя срібноводі,
Мов хочу щось побачити на сході,
Крім неба і води.

Але сьогодні, там де синь сталева,
За кораблями й смугами димів,
Мені якісь ввижаються дерева
І прямокутні цяточки домів.

Немов я був сліпий і — прозріваю,
Немов розкрилась темна глибина
І, наче казка, з неї вирина
Далекий берег Уругваю.

А де ж шукать чаклунської снаги,
Щоб викликати хмари чорнохмурі,
І град, і грім... — Щоб потім, після бурі,
Побачить рідні береги?

Олександра ЧЕРНЕНКО

СТАРІСТЬ

Минули дні. — Ах, сонцеокі!
Пожовкло листя дерева життя,
І юности відважні кроки
Затихли десь в притворах небуття.

І не поверне вже ніколи
Розкішний і пахучий цвіт весни,
Бо він зів'ялий, і поволі
Спадає з серця. — Чути звук луни

Крізь старости вікно, відкрите
Для подиху колишніх юних літ.
Немов різьбар в дереворіті

Карбує ось минуле так свій слід
У пам'яті, щоб пережити
Його удруге спомином, як міт.

Вол. РУСАЛЬСЬКИЙ

Товариш Гапочка

Новеля

Люди з мішками за плечима, розладнані військові частини, вози і гармати, танки і вантажні автомашини — все це залізним потоком пливло збитим Ромаданським шляхом — на схід і на схід. Наївних схід манив затишком і спокоєм, хоч і мало хто усвідомлював собі, що він іде у нікуди.

Два, три рази на день німецькі літаки з'являлись над нами несподівано, коли людська маса тягнулась у безладді і шумі, і обсипали шлях бомбами і кулями. Люди падали грудьми на збиту землю, де стояли, скорочували свої частини тіла до жахливої непропорційности, щоб стати невидимою комахою, щоб знайти невидиму щілину, і зникнути, бодай, на час. Одні вставали і назавжди губили своїх ближніх, другі зустрічали тих, сліди про яких уже давно зітерлися з пам'яті.

Я піднявся, коли рокіт літаків уже віддалявся, коли в рядах — командирів без армій і армій без командирів — ладнався якийсь порядок, і зустрівся віч-на-віч з Миколою Ступаком, якого не бачив уже дванадцять років. Я б його ніколи не впізнав, якби зустрів десь на вулиці міста, у мирний час: дванадцять років — це тисячі кілометрів пройденого життя, з тисячами інших людей, що йшли поруч, що десь губились по дорозі, що йшли вперед — із славою і без слави.

Микола Ступак не належав до моїх друзів, ми вчились лише в одному провінційному агротехнікумі: він був на останньому курсі, а я на першому. Запам'яталась мені лише його усмішка — мила і широка усмішка, — яку він носив на своєму обличчі, як тавро вічного оптимізму.

У хвилини нервового напруження, коли пам'ять буває найзагостреніша, я раптом видобув з моєї голови і цей образ, один із тисяч забутих.

— А куди тебе дідько несе? — крикнув він так голосно, ніби я стояв щонайменше за пів милі від нього. — Чи не рови копати до Монгольського кордону?

— Цілком можливо. Я вже кілька разів ті рови копав — від Бугу аж до Сули. Викопаю, кину лопату і відступлю. Все йде плянoмірно, як бачиш, і я чомусь певний, що доведеться мені обкопувати Харків...

— Думаю, що пішоходом не встигнеш. Німецькі танки рвуть до Полтави. Вийди на сто метрів за шлях і почуєш, як земля гуде. Пізно, брате.

Микола Ступак був в уніформі рядового червоноармійця, і плівся він теж не знати куди: його полк був розбитий десь під Тернополем. Воював він лише дві години, а вже два місяці мандрував, і воювати більше не збирався.

І якось дивно було дивитись, як Ступак підкручував поруділого від тютюну вуса, як глянцював долонею сіру від пороху лисину, і як по-селянському тупцювався на одному місці в армійських потертих черевиках: чи це була звичка постійного руху, чи боявся він, щоб при повторному налеті літаків його ноги часом не прилипли до землі?

Раптом позад себе я почув дзвінкий і співучий постріл і, повернувшись, побачив посеред дороги худого і довгорукого капітана, що розмахував наганом і верещав не своїм голосом:

— Ану, торботряси, звертай з дороги! Військо йде першим! Звертай!

У Миколи Ступака військова крилатка, якось сама по собі, злізла на очі, і він розгублено схопив мене за руку:

— Ну, браток, тікаймо звідси! Тікаймо, бо товариш Гапочка тут!

Він випустив ці слова з такою швидкістю, що я ледве зрозумів його: чого тікати і куди тікати?

Ми нахильці збігли з дороги — дороги, що нагадувала кладовище: з розбитими танками, возами, автомашинами, з раненими, що лежали під деревами. Ступак тягнув мене за руку десь на польові дороги, ми перескочили через глибокий рів, а капітан на шляху все кричав і загрожував:

— Звертай!

Я подумав: товариш Гапочка? Звідки міг взятись тут товариш Гапочка? Що значить цей переполох?

— Чи це справді той самий Гапочка? — спитав я Ступака, коли капітан і дорога були вже далеко, і нас оточила дивна тиша степу.

Микола Ступак звертав усе вліво і вліво і вперто мовчав. Сонце перед заходом чіплялось за його лисину і обсмикувало на чорних обмотках порох. У його ході не було нічого військового.

— Забув охримівського Гапочку? Ну, то я тобі пригадаю...

Десь за пів кілометра від Ромаданівського шляху ми набрели на колгоспну польову клуню — отакий собі ідилійно-романтичний закуток, якому був би радий перший король волоцюг. Ми зайшли туди з відчуттям дивного спокою. Там, здавалось, ми могли б покінчити з війною, не витративши жодної кулі. Лежати на соломі і чекати весни. І, може, так непомітно ми лишились би в зоні свіжого повітря...

Я твердо вірив, що людина здатна на які завгодно подвиги, крім одного: умерти без мети на дорозі. Не в бою, а у відступі.

Та романтичний закуток нам зрадив: ми його відкрили запізно. Це був зональний карантин усіх безталанних мандрівників. Бути господарями — ми спізнились, і зайшли туди вже, як гості.

Старий дід, з молодим, худим і насупленим чоловіком напівлежали в кутку зліва. Біля самих дверей сиділа на мішку жінка з дитиною, і обвела нас холодним, зовсім байдужим поглядом. Дитина спала. Ще хтось лежав горілиць, на самій горі соломи, закинувши руки за голову. І стогнав.

Ми вибрали найдальший куток, солома там була перетерта і влежана, над нами висіла вирва в солом'яній покрівлі, ніби пролетів там величезний гарматень. Туди вмістився лише шматок зовсім зеленого неба, що міг належати лише нам. З приводу цього ми перекинулись кількома зовсім загальними словами, — ось приблизно, такими: часом бракує маленького клаптя землі і маленького клаптя неба. І більше нічого.

Гуглявий гул шляху до нас ледве доходив, він змішувався з гулом далекої гарматної канонади, що віддалялась, що гасла з днем і нас уже не нервувала.

Микола Ступак звалився на солому з солодким

віддихом. І стих. Його зламала втома. Він був людиною, коли йшов, і видався мені покруччям старого і висушеного дерева, зваленого вітром, коли лежав на соломі. І все ж я не витримав, щоб ще раз не спитати його про товариша Гапочку:

— Чи не була то з'ява, яку ти прийняв за товариша Гапочку?

— То був товариш Гапочка, — ліниво сказав Ступак. — Мені він буде снитись тепер усю ніч, а може взагалі я вже не буду спати...

Ця загадкова ситуація мене немало здивувала. Я спробував ще раз, з віддалі дванадцяти років, заглянути до Охримівського агротехнікуму, і коли це зробив, то зовсім легко видобув з своєї пам'яті і другий забутий образ: товариша Гапочку.

Що я знав про товариша Гапочку? Був він директором агротехнікуму і про нього говорили дивні речі: що він українець литовського походження, народився в Парижі, а жив у Махач-Калі, був унтером в армії Краснова, перейшов до більшовиків під Варшавою, два роки просидів у київській в'язниці, як японський шпигун, брав участь в подавленні національного повстання на Кавказі, мав нібито сім жінок і семеро дітей; що знамениті, вилощені і скрипучі чоботи належали конотопському рабинові: зняв їх товариш Гапочка з рабина прилюдно, у синагозі, і дуже сміявся, коли той повернувся в куток і почав бити лобом у стіну — проклинати його душу перед Єговою.

Як збереглося в моїй пам'яті, товариш Гапочка дуже любив годинники і червоні краватки. Годинники він виманював у студентів і студенток за безцінь — плати в нього ніхто і ніколи не брав із страху. Червоні краватки він в'язав так, щоб кінці їх звисали нижче пояса синіх галіфе "Париж-Люкс". Знаєте, що то було за галіфе "Париж-Люкс"? Крила в півметра завширшки — зліва і справа. А потім ,аж від колін, стирчали два обрубки, дуже подібні до кольтів у дерев'яних кобурах.

Галіфе "Париж-Люкс", як ірабинові чоботи, він носив літом і зимою.

Кажуть, коли товариш Гапочка приймав директорство, то вислав наперед вістових з попередженням, щоб усіх студентів було виставлено в бойові ряди, у дві шеренги — від воріт до дверей технікуму. Проходив він ряди, як генерал на тактичних заняттях, і його вузькі й холодні очі не проминули жодного обличчя. На свій великий подив, серед студентів він виявив кількох дідів, і довго стояв перед ними мовчки, як перед тінями минулого. Щоб заповнити рідкі ряди, запобігливий завпед притягнув на ту оказію двох конюхів, сторожа і босого двірника. Сталось дивне: товариш Гапочка не розсердився, як він умів сердитись, вийшло навіть досить весело: бородачів він поплескав по плечах, подякував за службу народові, а вони гримнули йому у відповідь зовсім недоречне "Здраві желаєм"!

Як людина військова, товариш Гапочка наук ніяких в своєму житті не осягнув, хоч грамоту вважав справою корисною. Сам говорив клясично неграмотно, і, крім "Солдатського портрета" Квітки, здається, ніколи й нічого не читав. У технікумі викладав фізкультуру: три години на день ви повинні були бігати, скакати, рачкувати, і вчитись виловлювати шпигунів. Ті три години були часами божевілля для студентів. Дівчата ще звечора забивались у подушки і проклинали всіх дідів і прадідів товариша Гапочки, аж до останнього ґудзика на його сорочці.

А от щодо рабинових чобіт, які носив товариш Гапочка, то вони принесли нещастя багатьом моїм товаришам. В порядку черговости, — розуміється, неофіційно, — ви мусіли їх ваксувати. Від того, який ви виявили сприт і техніку, щоб чоботи "горіли" на сонці і не гасли, залежало ваше майбутнє. Власне, майбутнє. Ви могли, з недогляду, з неуважности, попасти до категорії ледарів, куркульських виродків і навіть саботажників. Таких товариш Гапочка спершу допитував сам: "Як ти народився і чому народився?", а потім посилав запити до сільських рад, одержував якісь відповіді, і на другий день двірник з мітлою вас церемоніяльно випроваджав за ворота раю. Вашій кар'єрі відрубувався хвіст без жодних логічних доводів.

Не чекаючи такого безглуздого фіналу, я й лишив Охримівський агротехнікум, і згубив товариша Гапочку, здавалось, назавжди. Та зустріч на великій дорозі збудила в мені не страх, а якийсь холодний біль — зневаги і злоби.

Що розповів мені Микола Ступак про товариша Гапочку-капітана?

У перші дні війни Микола Ступак не думав відступати. Він був певний, що прийде такий день, така година, коли німці побіжать до чорта, а він буде собі йти позаду з палицею і насвистувати. І коли заженуть німців до Альпів, він вернеться в Україну, і повторить свій похід на схід. І залишиться все так, як він думав: міста і села заспівають гімн вільності.

Сталось негадане і нечуване: на третій день війни їх полк німці розбили. І, не спробувавши солодкого почуття в наступі на захід, він почав поспішно відступати на схід...

Власне кажучи, все це було зовсім не так. І тут якраз входить в дію товариш Гапочка.

Коли командири обходили сірі солдатські ряди перед боєм, капітан товариш Гапочка, здається, зовсім випадково, зупинився біля Ступака:

— Живіт прибери! Як стоїш? — і все заглядав у очі, все приглядався. — Ти звідки? Устав знаєш? То я тобі прочитаю — від А до м'ягкого знаку.

Нарешті, гроза пройшла, і Ступак з капітаном Гапочкою навіть робив спробу воювати з німцями, вони навіть разом ходили в атаку, з якої товариша Гапочку винесли раненим у праве плече. Один факт був незаперечний: куля пронизала його не з ворожого боку, а з тилу.

Полк з тієї контратаки майже не вернувся, а хто й вернувся, то назавжди лишив мрію вступати в бій без жодної потреби.

Микола Ступак — людина чесна і поміркована, у своєму житті не стріляв навіть у горобця, і з того безславного бою вернувся без гвинтівки. І саме це привело до сумного кінця. Виявилось, що з того пекельного вогню вирвався не один Ступак, а цілий десяток. І їм, найперше, вчинили судовий допит: чому вони кинули лінію фронту? Чому тікали? І чому один без гвинтівки?

— Відступали з наказу товариша Гапочки, — твердо заявив Ступак. — Ми були в мертвій петлі.

— У якій мертвій петлі? — допитував його якийсь другий капітан, кругловидий і чорнобородий.

Товариш Гапочка, якого, певне, принесли на це судове видовище на носилках, як Муціо Сціволі, — з перев'язаною рукою, але неушкодженого розумово, — мружив очі і тикав пальцем лише на Ступака:

— І скудова я тебе, морда, знаю? Ти, часом, не з охримівських парубків?

О, це було саме те, чого так боявся Ступак! Він був одним із тих, яких двірник з мітлою виводив за ворота раю. І було б дуже не до речі, якби він виявив себе. Треба було вдавати дурника, недоумкуватого дядька, і він, скрививишсь, почухав за вухом, де й не свербіло:

— Я вас не знаю, товариш капітан. Звідки б я вас знав?

— А хто ж тоді стріляв мені в потилицю? Не ти?

— Ні, не я, товариш капітан.

— Брешеш! По очах бачу, що ти! Вінтовку кинув? А чому кинув? Підеш тепер, морда, під конвоєм до штабу. Там з тебе шкуру здіймуть. Я тобі зарані кажу: даже голову здіймуть!

І його повели: сам товариш Гапочка з старшиною. Конвоя надійного не було, лишились ті, які й самі злодійкувато позирали навколо: куди б його чкурнути і дістати десь латані цивільні штани?

— Признайсь, що ти стріляв — прощу, — домагався товариш Гапочка, — все прощу.

— Не я. Якби я — признався б. А то не я.

— Ладно. Вспомниш моє слово. Там ти скажеш. Усю свою біографію виложиш на стіл.

Удень вони йшли збитими полями і польовими дорогами, а ночували в селах, під відкритим небом, для більшої безпеки. Перші ночі Ступак спати не міг, все думав, що з того вийде, коли його й справді здадуть до штабу, до польового суду? Там довго не розпитують — то єдине місце, де ніколи і нікого не питають про минуле. Товариш Гапочка не спускав з нього очей, і це ще більше непокоїло. Вночі Гапочка лише їв і курив, або курив і їв. А коли стомлювався і щелепи його ледве ворушились, тоді кликав старшину на зміну:

— Поговори ще ти з цим індусом. Кажу йому: прощу — не вірить. Ти ж мене знаєш, Васька? Віриш мені, скажи?

— Вірю, товариш капітан, — басив Васька.

— А він, дурак, не вірить.

До штабу армії вони, певне, ніколи б не дійшли, бо його просто не існувало. Штабисти поодинці зустрічались по дорозі в автах, але доступитись до них не міг навіть товариш Гапочка.

Нарешті, пильність конвою послабла, і в одному селі, десь опівночі, Микола Ступак утік. Це сталось так нежданно, що товариш Гапочка не встиг навіть моргнути оком. І туди, куди він потім стріляв, ніякий дурень, а тим більше Микола Ступак, побігти не міг. Ніч — друг усіх грішних і безгрішних — вона всім дає притулок. Дала вона його і Ступакові. І він пішов, як Григорій Сковорода: від села до села, плутаними стежками. Спав, де його заставала ніч. Так пройшов він аж за Дніпро, і аж тут став почувати себе вільно: з великої дороги уже не сходив, і, певне, не зійшов би, якби знову не зустрівся з товаришем Гапочкою.

— Тепер, як бачиш, на всіх дорогах до нашого вимріяного раю стоять Гапочки, і нема тобі, брате, виходу, — сказав роздратовано Ступак, і всунув мені в руки щось подібне до шматка сухої землі: — Це хліб. Коли не дивитись на нього при світлі, то можна їсти.

Чоловічий голос неподалеку щось забурмотів, подібне до команди, і почав довго-насолодно чухатись: його їла нужа. Він, певне, говорив сам з собою, потім підвівся на лікоть руки і, витягнувши довгу шию, углядався в наш куток. І застогнав розпачливо. Якщо він шукав тут маминого співчуття і маминої ласки, то мами тут не було, я не мав жодного сумніву.

На світанку я відчув, як під моїми ногами почала вгинатись солома, і підвів голову: над нами стояв капітан товариш Гапочка з наганом у лівій руці...

— Вставай! — наказав він Ступакові. — Я тобі покажу дорогу до раю. Даже парадний ход покажу!

Спокій Ступака мене дратував: отак лежати і наївно моргати очима, коли тобі під ніс сунуть нагана, було тричі безглуздо. Я щось сказав у знак протесту, але товариш Гапочка удавав, що мене не бачить.

Піднявся Ступак з усмішкою, яка була зовсім не до речі. Але я не відгадав, зовсім не відгадав, що він такий безнадійно-наївний. І співмешканці нашої клуні спостерігали за всією цією сценою з явним непорозумінням.

— Що ж, пішли, — твердо сказав Ступак, — як до раю, то й до раю!

Коли їх кроки віддаленіли десь за клунею, я встав і з хвилюючим неспокоєм потягся за ними. Зовсім слабий і знайомий постріл почувся, коли я обійшов навколо клуні і пішов у напрямку Romaданського шляху, що був дивно безлюдний.

Що я побачив? Росяну стежку, якою ми йшли сюди вчора. Дуплисте дерево, з розлогими гілками, яке ніби прикривало тінь, бліду тінь Миколи Ступака, що не квапно спускався у вибалок. Без галюцинацій: Ступак ішов сам, без товариша Гапочки.

Якби не було війни, ця подія видалась би мені страшною. Навіть кінець товариша Гапочки, якого я теж ненавидів. Але тоді я був байдужий. Мені лише цікаво було знати: як те все сталось?

— На фронті стріляв у нього я теж, — дивно весело сказав мені по дорозі Ступак, — та зачепив лише праву руку. Права рука в нього й зараз не діє. Помітив? А я ж, браток, маю дві. А я ж, браток, стріляв оце другий раз у житті...

Десь над Богодуховим, над сизими лісами вставало сонце. І било воно нам просто в очі.

При самій дорозі, на жерлі розбитого танка, сиділа чорна ворона і скорбно дивилась на схід.

Австралія, 1954.

Олександер СМОТРИЧ

ПОЧАТОК

Десь прогуркотів потяг і знову стало тихо. На вікні ледь помітно коливалася фіранка.

"Що, люба?" — сказав чоловік і підвівся на лікті.

"О, нічого. Зовсім нічого..." — відповіла жінка.

"Мені здавалося, що ти застогнала..."

"Зовсім ні... який ти дивний! Я лежала і слухала, як ти засипав..."

"А ти ще не спиш?

"Ні. Чомусь не можу..." — відповіла жінка і обернулася обличчям до вікна. Чоловік також поглянув на вікно і сказав:

"Чому ж? А може штори опустити?.."

"Ні, так добре."

"Чому ж ти не спиш?.."

"Бачиш — цим разом не я тебе розбудила..."

"Хто ж?"

"Потяг."

"Може вікно зачинити?.."

"Ні, так добре. Такий легенький вітерець. Ти чуєш, як пахне бузком?.."

Чоловік нічого не сказав. Вони мовчали якусь мить, потім жінка зітхнула і промовила:

"Я не тому не можу заснути, любий..."

"О, я розумію... Це він тобі не дає заснути, так?.." — сказав чоловік. Жінка заперечливо хитнула головою і сказала:

"Ні... Я його зараз зовсім не чую, любий... Він мабуть спить..."

"Це дивно..." — сказав чоловік.

"Що саме?.."

"Що він спить, звичайно..." — відповів чоловік і рукою провів їй по чолі. Жінка усміхнулася і сказала:

"Дивно! Чому це мусить бути неодмінно він?"

"Ну, вона... Яка різниця?.."

"Ну, вона... І все ж таки — ну!.. Ви всі — однакові!"

"Але ж слово чести..." — сказав чоловік. Він ще щось хотів сказати, але жінка обернулася до нього обличчям і сказала:

"Знаю, знаю... Це трохи дивно... Але ж так є! У цьому випадку ви всі проти природи!"

"Щодо мене, то — слово чести, люба..."

"Звичайно... Що тобі ще залишається сказати? Ти такий безсилий у цьому випадку!" — сказала жінка і засміялася.

"Що ж, це, може, дуже добре!" — сказав чоловік.

"Ти думаєш?.."

"Звичайно. В противному випадку ми б посварилися... Уяви собі! Ми б сварилися!"

"І накінець — ти б мене переконав, правда?"

"Це питання!" — відповів чоловік.

"Гаразд. Я ж знаю... Ти в мене такий..." — сказала жінка.

"Який?!"

"Цікавий!.."

"В якому розумінні?.."

"В усіх, любий... О, я жартую... Ну, годі, годі... Тобі вставати завтра рано..."

"Завтра? Ні, це вже сьогодні!.." — сказав чоловік і засміявся.

"Тим більше. Спи..."

"Про мене — можу цілу ніч не спати! Але ти мусиш спати!.. Тепер ти мусиш, як ніколи..."

"Власне..."

"Ну, надобраніч..." — сказав чоловік і, схилившись обличчям над її чолом, поцілував. Жінка сказала:

"Надобраніч... Ти — спи... Нехай тобі присниться — він... Знаєш, такий рожевенький і безпорадний, як і всі маленькі діти, зрештою... Не знаю... Ніколи я про це не думала раншіе..."

"Що ж тут дивного?.. Звичайно... Одначе, я постараюся, щоб він мені приснився, люба..."

"Постараєшся?.. — Яким же чином?.."

"Гм... Яким? Я думатиму про нього... Я просто намагатимуся його собі уявити... аж доки засну..."

"Але ж я цілий час лише й роблю, що думаю... Ти знаєш — я не можу не думати... Одначе, він мені ніколи ще не снився. Минулої ночі мені сусідська дівчинка снилася. Сама не знаю чому... Кажуть, що сни безкольорові! На ній був такий червоненький бантик. Як метелик! І вона, як метелик!.."

"Ну, спи... Не думай більше. Заснути спробуй..."

"От, знаєш, коли б можна було лише заснути і все проспати і вже по всьому прокинутися... Уяви собі — прокинутися і він уже тут..."

"Але ж так і буде!"

"Я знаю — буде... Майже так. Я не про це, власне... Кінець-кінцем — не перша я і не остання... Що ж тут?.. Це не хвороба... От і сьогодні лікар мені сказав — вам нічого боятися... Все в порядку, все в порядку, любий... Тобі також нема чого хвилюватися за мене... Адже ж все буде гаразд, правда?

"Звичайно! Все буде гаразд... І лікар сказав... Я здається не можу скаржитися на здоров'я. Ти — також... Отже... І головне — ми молоді... Знаєш, у старому віці... Коли людині, скажемо, за сорок..."

"Я знаю. Я все це знаю. І все це чудово, любий... Не може бути краще! І квартира у нас чудова. Знаєш, у цій кімнаті ми зробимо для нього кімнатку..."

"Це вирішена справа! Знаєш, сьогодні на одній вітрині я бачив такі чудові кубики для дітей... З буквами, знаєш... Синенькі, червоненькі... і, знаєш, я подумав, що мені ще раз доведеться повторити звичайнісіньку азбуку — ось це А... це — бе... Смішно, правда?.. І взагалі нам доведеться ще раз повторити все з самого початку... Хіба ж це не чудово?! І в порівнянні з цим усе інше здається таким незначним! От уявляю собі — він — такий пацан, знаєш... Скажи — ти можеш собі уявити мене на чотирьох?! А він верхи!.. Не можеш, правда?! Це значить, що мені знову доведеться мильні бульбашки пускати, ліпити змія, з акації робити пищики, вирізувати свистки — свистіти, бігати, стрибати... І, якщо поруч буде син, то ніхто навіть не подумає, що я збожеволів! Навпаки! Це справді чудово, люба... Поїдемо на море... І знову — майструватимемо такі маленькі човники... Вчитиму його плавати! Ти подумай тіль-

ки — усе від початку... Ще раз усе від самого початку! Ні, це справді...“

“А, якщо буде... дівчинка?..“

“Ну, що ж! Тоді також усе з самого опчатку.. Тобі доведеться скакати через мотузку! Знаєш, я про дівчаток якось менше знаю... Але ти! Ти мусиш знати все, люба... А зараз спи... Уяви собі жито... волошки і раптом воно біжить нам на зустріч — таке карапузення в штанятах... Знаєш, діти завжди задають надзвичайно цікаві запитання!.. І раптом якенебудь таке хитромудре запитання!.. І треба буде відповісти... Крім того — казки!.. Що ж — доведеться пригадати всі казки! Всі, що сам колись слухав, знав, забув... Хіба це не чудово?! А слова! Кожен день — нове слово... Ні, це таки щастя! Врешті-решт для нас це єдине можливість ще раз пережити дитинство — крок за кроком... Крім того — ціль!..“

“Це все чудово, любий... Я знаю... Але ж і це колись скінчиться, правда?“

“Не розумію... Можна сказати — лише-лише почалося, а ти... Що ти цим хочеш сказати, і взагалі навіщо?” — сказав чоловік і подивився на її обличчя. Жінка мовчала якусь мить потім доторкнувшись пальцями до його руки сказала:

“Я знаю, як це нерозумно... Ніколи я про щось таке не думала... Коли це ще буде... Звичайно... Знаєш — ти засипав, а я подумала... Подумалося — він виросте і знатиме більше за нас...“

“Звичайно! Ти маєш сумнів?..“

“Ні, навпаки! Ми зараз стільки думаємо про нього. Його ще нема, а ми вже думаємо... Правда?..“

“Чому ж нема?..“

“Тобто є, але... Йому буде не до нас, любий!“

“Але ж коли це буде?! Навіщо...“

“Ти дуже давно був дитиною?..“

“Я?.. Як сказати?.. Ти ж знаєш! Майже в той самий час, що й ти. Правду кажучи — і між нами кажучи, звичайно! — я ще й досі не почуваю себе зовсім дорослим... Не можу звикнути! Ти сама знаєш — часом забуваюся...“ — відповів чоловік і засміявся. Жінка подивилася на вікно і сказала:

“От бачиш! Як недавно! Скажи — невже і ми з тобою на старість зробимося диваками?.. Ні, я серйозно... Скажи?..“

“Чому ж? Хіба це обов’язково?.. Я не розумію...“

“А наші батьки... Ну, сам скажи, хіба вони не диваки?.. Адже ж мій батько до незручності дивак... Одна його манера сміятися чого варта... А твоя мати... Я знаю, як тобі незручно, коли вона... Ця її манера говорити й говорити... ніколи не замовкати... і про що говорити?! І всі її вимоги... претензії... і стариковська скупість... Хіба вона нас розуміє?! І ці постійні поради ні до чого! А як вони всі легко ображаються і взагалі... Вони все краще знають! І головне — добра бажають! Але ж на їхню думку — ми б ніколи не мусіли бути разом... Згадай — чого це нам коштувало! О, певно — в їхні часи так не робилося... Так не годилося!.. І тепер — це постійне втручання!.. і взагалі...“

“Ні, люба... Нашим дітям не буде чого соромитися нас! При чому тут наші батьки? Я не розумію... Вони просто якось опустилися... Я якось їх не впізнаю останнім часом...“

“Власне... Опустилися... Мені часом здається, що я вже також якось ніби опустилася... Останнім часом, любий... Ні, зачекай... Відколи дитина... Так ніби якесь велике коло для мене замкнулося... Я не знаю, як це пояснити... Так ніби я щось придбала і разом з тим щось утратила...“

“Це тимчасове, люба! Ти мусиш зрозуміти це... Ти в такому стані, що... Нічого дивного, люба... Бачиш — наші батьки... Я їх не зовсім розумію... Часом я не знаю, чого вони хочуть... Бачиш — вони жили в зовсім інші часи і зовсім за інших умов... Це треба розуміти.

“Власне. За інших...“

“Ти не можеш сказати, що в твоїх батьків життя було легким...“

“А чому?! Усе через мене! Ти тільки послухай їх! Ні, ти тільки подумай — все через емне! Усе мені присвятили — а я невдячна дочка!.. Вони ж усе пояснюють — мною, правда?..“

“Так, але... Не треба на них і на все це звертати уваги... Адже ж вони добра бажають нам... Лише... по своєму!.. Не будемо звертати уваги і тільки... Нехай собі!..“

“Власне! Йому так само буде не до нас... Виросте і...“

“Яка ти дивна...“

“І в нього колись буде почуття... Ти ж знаєш це неможливе почуття незручності за своїх батьків... Це таке неможливе почуття... Особливо в присутності чужих... знайомих...“

“Я не припускаю, щоб ми з тобою опустилися до такої міри, як твої, чи хоч би й мої батьки... Отже...“

“Отже... вічно будем юними?..“ — сказала жінка і подивилася чоловікові в обличчя. Він заперечливо похитав головою і сказав:

“Ні, не це, звичайно... Але ти б може справді заснула краще... Це важливіше, люба... Навіщо?.. Мало що... мало що...“

“Це таке неможливе почуття... Соромно признатися навіть... Знаєш, коли твій батько приходить позичати гроші — а сам уже не в стані триматися на ногах... і від нього несе перегаром... Мені хочеться згоріти!.. Сусіди... Знайомі...“

“Я не буду пити, люба! Отже, заспокойся...“ — сказав чоловік і засміявся. Він ще хотів щось сказати, але жінка сказала:

“Ні, ні, не треба зараз жартувати... Це прикро... Ти тільки подумай, як це прикро... Вони ж батьки!..“

Чоловік і жінка мовчали якусь мить-другу, потім жінка сказала:

“Ах, любий, все це так... На превеликий жаль... Єдине — тільки не бути б залежним... Єдине — тільки б не бути залежними, як виросте... Розумієш?.. Єдине...“

Чоловік якось нехотя усміхнувся і сказав:

“А, знаєш, дивно! Це саме те, що я постійно чув від своєї мами, люба... Вона завжди так говорила...“

“Справді?..“ — сказала жінка і замовкла. Десь знову прогуркотів потяг і стало тихо.

1955

Євген ГАРАН

КАЧКОНІС

Австралійська леґенда

Качконіс — це, як і кенгуру, справжній старожил Австралії. Про нього темношкірі тубільці розповідають таку пригоду, яка суперечить усім Дарвіновим теоріям про походження видів.

"Давно-давно, — говорять темношкірі, — "жила собі на світі одна качечка. Була вона молоденька, гарненька і дурненька. Її мати наказувала їй:

—- Не ходи, доню, далеко з дому. Ато ще тебе бан'їп ухопить.

Бан'їп — це така зла звірюка, що подібно до української Баби-Яги, костяної ноги, краде маленьких дітей і з'їдає.

Отож, стара мати казала:

— Не ходи!

Але качечка мала свою голову на плечах.

— Подумаєш, — сердилася вона, надувши губи. — І що ця мати знає. Вона ніколи не хоче признати, що я вже велика.

І одного ясного дня качечка вийшла з дому, і зайшла так далеко, як ще не бувала ніколи. Переваюючися з боку на бік, вона ступала то однією рожевою лапкою, то іншою. Свіжа роса умивала ті лапки, травичка розхилялася, а квіти, задивле-

ні й заворожені, повертали вслід за качечкою свої барвисті голівки.

Чи воно так було насправді, чи ті квіти справді поверталися — невідомо. Можливо качечці тільки здавалося. Це часто трапляється, що гарненькі дівчатка уявляють себе якщо не центром всесвіту, то, принаймні, об'єктом загальної уваги. А качечка ж була гарненька, як це вже сказано раніше.

Коли вона проходила під коралевим деревом, воно кинуло до її ніг пурпурову пелюстку.

А далі вона спинилася, щоб подивитися, як танцює пишногруда чорна пташка. Це був райський птах. Його товстенька дама сиділа в гнізді, видно на яєчках. А він танцював, щоб забавити її. Він присідав навприсядки, підскакував угору і перехрещував лапки в повітрі. Потім підбирав праву ніжку під себе, а на лівій дрібненькими стрибочками сунувся вгору на гіллячці. Там хвацько міняв ніжку і котився назад. А вже як помітив качечку, то смішно завертівся на одному місці, наче його десь позаду вкусила бджола. Качечка так розсміялася, що аж упала на траву.

І ще багато всякого дива надивилася вона. Аж доки вийшла на берег величезного озера. Тут вона просто заплющила очі від захоплення.

Легкий вітерець торкався води і здіймав дрібні брижі. В озері відбивалося небо і в ньому хмари, які наче великі білі яєчка пливли в синій глибині.

Качечка спробувала лапкою воду і затремтіла від приємности. Вона скочила з берега і поплився, поплився і поплився, аж доки не опинилася на протилежному боці. Втомившись від довгого плавання, вона примостилася на старому пні, щоб на хвилиночку спочити. Її оченята заплющилися і вона заснула, навіть не підозріваючи, що чекає її попереду.

Під тим пнем мав свою нору старий парубок — водяний щур. Він був поганий і задріпаний. У нього залишився всього один передній зуб, а совісті не залишилося й на півзуба. Побачивши гарненьку качечку, він захотів з нею одружитися. Не встигла бідолашна прокинутися, як він уже схопив її й поволік у свою нору.

— Ти будеш моєю бабою, — сказав.

Качечка пручалася і плакала. Та куди... Хіба ж від такого кабанюри випручаєшся або вимолишся?

Плакала качечка один день, плакала другий, та й перестала. Якось потроху звикла до своєї долі і згодилася на одруження. Була вона з тих характерів, що брикаються вдома перед матір'ю, але дуже легко зламуються, коли зустрічаються з першими життьовими труднощами.

Їхні діти уподобилися і до мами, і до тата. Вони мали маминого дзьобика й татового кожушка. У них було по чотири лапки, як у кожного щура, але плавали вони так швидко, як мати-качка. Коли ж вони повиростали, то почали нести яєчка, хоч і годували своїх немовлят молоком.

Були вони першими качконосами.

Олена ВАСИЛЕВА

ВІЇ

Не хотіла, щоб люди догадувалися про її розпач — вороги раділи, а друзі своїм співчуттям торкалися її рани. Не хотіла свого горя виявити та не сила була себе стримати: сльози так і лилися, зрошуючи обличчя за найменшої згадки.

Ні, так не повинно бути! Щоб кожний знав, як вона мучиться? Заховати цей біль від усіх! Горе належить лише їй. Та де сили взяти, щоб углибині тримати? На поверхні вода спокійна, привітна, що ховають безодні, ніхто не знає. Про людей байдужість, горе ж там, куди не сягне людське око.

Намагалася приховати біль дбайливістю за зовнішність. Мала смак і завжди стежила за собою, і це надавало всій її постаті м'якости та якоїсь жіночости. Як і раніш, ходила щотижня до перукарні, гарно вбиралася. Та сліз не могла спинити. Як не стримувала себе, вони вибухали несподівано й лилися без упину.

І ось майнула думка. Вона вхопилася за неї. Здавалося, це — єдиний рятунок.

У перукаря сказала:

— Підфарбуйте мені вії.

Той здивувався:

Темні вії так виразно облямовували ясні сірі очі.

Перепитав.

— Мені хочеться... І зробіть так, щоб фарба лежала густо, як для сцени.

— Як для сцени? Це буде важко, бо в таких випадках накладають багато.

— Мені якраз хочеться відчувати, увесь час пам'ятати, що мої вії підфарбовані.

— Ми маємо тепер таку фарбу, що ані дощ, ані сніг не змиють.

— Маєте іншу? Ту, що легко змиває вода?

— Так, маємо.

— Вона мені більше до вподоби.

Фарба лягла на вії. Вони важкі, пухнаті.

Сіроока жінка пригадує:

Темним струмочком покотилася одного разу сльоза, коли її приятелька заплакала.

У неї ж цього не буде. Вона пам'ятатиме. Горе взято у рамки. Вияв його загальмовано.

Йосип ГІРНЯК

Мистецтво -- всенародній скарб

До нудоти надоїли східняки, західняки, наддніпрянці, наддністрянці! Остогид Збруч! Хай він завалиться!

Притаскали ми у Новий Світ у своїх еміґраційних наплечниках цю анахронічну ношу, і дивуємо нею людей — на радість і сміх ворогам. Куди не глянеш, скрізь натикаєшся на цей букет. І в релігійному, і в громадському житті, і в політиці, і в науці, не минула ця хвороба і мистецтва, зокрема театрального. Навіть у цій ділянці нашої культури на еміґрації. починають появлятись "теорії", завданням яких є переконати нас, що, як і в інших ділянках, так і в театрі танок почався від "нашого припічка". Це неважно, що був Котляревський, Квітка, Шевченко, Гоголь-батько, Щепкін, Соленик, Палетова, Дрейсик, які розбудовували світський театр не в Галичині. Неважно, що Ашкаренко, Кропивницький, Садовський, Заньковецька, Саксаганський, Старицький, Карпенко-Карий, Затиркевич-Карпинська виросли на тому світському театрі і заклали основи народного побутового театру. Все це не має значення для трубадурів театрального "п'ємонту", їх тільки турбує, щоб — боронь, Боже! — хтось не подумав, що на театр "Руської Бесіди" у Львові йшли впливи з Наддніпрянщини. Так ніби мова, література, музика, малярство, театр — не були надбанням і скарбом усіх українців, без огляду на те, звідкіль вони: з Заходу, чи зі Сходу...

Між нами часто можна почути нарікання на той дводіл, і часто ми самі підозріваємо чужу (аґентурну) руку у цьому сіянні серед нас роздорів, але й самі ми своєю загумінковістю підливаємо оливи до ворожого вогню.

Валеріян Ревуцький — доцент Київського Театрального Інституту, один із небагатьох наших театрознавців, — опублікував працю: "П'ять великих акторів української сцени". Не встигла книжка ще дійти до читача, як уже появилась на неї рецензія доцента д-ра Григора Лужницького (якого скоро має появитись "Історія Українського Театру". Див. "Київ" ч. 3, 1955 р.), у якій рецензент закидає В. Ревуцькому тяжкі прогріхи, а саме: незнання історії нашого театру і не об'єктивність. Такі висновки виносить читач із цієї рецензії (КИЇВ, ч. 3, ст. 141). Щоб ознайомити читачів з закидами рецензента, дозволю собі зацитувати більшу частину рецензії Г. Лужницького:

> "Проте з деякими твердженнями автора не можемо погодитись. В розділі про М. Садовського автор пише таке: "...В 1905 році М. С. стає керівником театру "Львівської Бесіди" (має бути "Руської Бесіди" — Гр. Л.) де попрацювавши рік, організує нову трупу в Полтаві, аж поки 1907 р. не влаштовується на стало зі своєю трупою у Київському Народньому Домі. Це був перший постійний (стаціонарний) український театр (коли не рахувати театрального становища у Львові)." Це автор повторює пізнійше ще кілька разів (ст. 41 і далі).
>
> Справа в тому, що з історії українського театру відомо щось зовсім інше, а саме, що першим не тільки постійним, але й професійним українським театром був театр "Руської Бесіди" у Львові, оснований у 1864 р. Цей театр проіснував безперервно повних 60 років, від 1864 до 1924 р. Історію цього театру дав Ст. Чарнецький у своїй книжці.
>
> Цієї історичної дати в історії українського театру ніяк не можна поминути і не можна пересувати початків українського професійного театру на сорок кілька років пізніше, бо все ж таки це відтинок часу, в якому багато дечого діялось в ділянці укранського театру. Взяти хочби репертуар, особливо західно-европейський. Ті п'єси західньо-европейського театру, які ставив М. Садовський у своєму театрі від 1905—1917 рр., в театрі "Руської Бесіди" були багато раніше виставлені і то з великим мистецьким успіхом. А крім того театр "Руської Бесіди" дав українській сцені теж декілька акторів не менших від оцих п'ятьох, про яких говорить автор. А коли йде про "постійність" українського театру, то найбільше права до цього титутлу мав би хіба Український Народний Театр ім. Тобілевича у Станиславові, що оснований у 1908 р. проіснував до 1938 року, повних тридцять років, на одному місці. Тому нема ніяких підстав легковажити ці факти, які в історії українського театру відіграли дуже поважну ролю, тим більше, що, напр. з театру "Руської Бесіди" вийшли такі визначні діячі, як Йосип Стадник, неперевершений відтворець Мольєрівських типів, Володимир Блавацький і навіть Лесь Курбас. Але й самий М. Садовський, перед тим, заки осісти на стало в Києві, був один рік керівником театру "Руської Бесіди" у Львові (1905), який мав уже за собою 41 років життя і праці, що в нашому театральному життю таки не пройшли безслідно."

Закінчуючи свою рецензію д-р Лужницький заявляє:

> "Українська сцена на подібні таланти (Кропивницький, Садовський, Саксаганський, Заньковецька і Затиркевич-Карпинська. Й. Г.) ЗОВСІМ НЕ БУЛА БІДНА." (підкреслення моє. Й. Г.)

Д-р Лужницький, цитуючи Ревуцького, не поминув місця, де виразно сказано, що пишучи про постійний (стаціонарний) театр, автор мав на увазі Велику Україну, бо ясно пише: "коли не рахувати театрального становища у Львові..." Значить, нічого тут виправляти Ревуцького, який, мовляв, пересуває початки історії українського театру на кілька років, у який діялися великі речі в українському театрі. Проте станьмо на позицію д-ра Лужницького і погодімося, що театр "Руської Бесіди" постав на 40 років раніше театру Садовського в Києві. В. Ревуцький вважає 1907 рік початком першого постійного, себто стаціонарного театру на Україні. "Стаціонарний театр" це театр, що постійно грає в одному місті, і тільки зрідка виїздить, на дуже короткий час в інші місцевості. Таким став театр Садовського у Києві 1907 року і з цієї дати вже ніколи не покидав цього міста. Це справді був перший "стаціонарний" театр, який за всю тристалітню історію українського театру осів на одному місці. Театр "Руської Бесіди" з перших часів свого заснування був театром переїздним: мандрував по всіх містах і містечках західньої України і тільки зрідка, з кількома виставами, заїздив до Львова, де виступав у принагідних залях, бо своєї залі він не мав. Тільки в останні десятиліття, після першої світової війни, ситуація трохи змінилась і український театр довшими пересідами перебував у столиці Галичини. Значить театр "Руської Бесіди" стаціонарним театром не був і нема підстав посуджувати В. Ревуцького у легковаженні історичних фактів, бо такий закид поважному театрознавцеві, авторові рецензованої праці, мусить бути поважно обґрунтований.

Однак, головний акцент в рецензії д-ра Лужницького є в тому, щоб зазначити, що театр "Руської Бесіди" був не менший і не гірший за театр в Україні, і що

таких акторів, про яких пише В. Ревуцький, у театрі в Галичині було не мало, що на назву "постійний" має більше право театр ім. Тобілевича в Станиславові, що й той самий Садовський перед тим, як заснувати театр у Києві, рік набирав досвіду у галицькому театрі і т. п. Для підсилення своїх тверджень д-р Лужницький покликається на працю Степана Чарнецького.

Розгорнім і ми, дорогий читачу, "Нарис Історії Українського Театру в Галичині" С. Чарнецького і на сторінці 128-ій прочитаємо заголовок II-го розділу: М. САДОВСЬКИЙ у ГАЛИЧИНІ (від 1. 5. 1905 — 1. 5. 1906) а петитом знаменний підзаголовок: "По дорозі до сонця. — Садовський як актор і режисер. — Марія Заньковецька. — Розвіяна мрія..." Знову дозволю собі на довшу цитату, на цей раз уже із Ст. Чарнецького:

> "Театральний референт звернувся до нашого земляка відомого артиста Северина Паньківського за порадою, й тому вдалося перемовити Миколу Садовського до приїзду в Галичину. Вістка про це понеслася скоро по всій країні, розрадувала й заелектризувала всіх тих, що любили рідну сцену й не були байдужі до її долі...
>
> Керму театру — після довшої шуканини відповідного чоловіка — мала обняти людина, що її життя і діяльність творила вже тоді окрему світлу суцільну главу в історії українського театру".

І далі на сторінці 129:

> "Як режисер, Садовський мав загально обґрунтовану славу. Говорив залюбки, що режисер у театрі те саме, що в державі влада. На сцені він вимагав безоглядного послуху, без якого не вірив в успіх праці. Це високе теоретичне розуміння місії й обов'язків режисера підтвердив він практично й на Наддніпрянщині і в Галичині. Там кермував він довгі роки одною з найкращих труп і виховав цілі покоління першорядних акторів, тут у нас у Галичині, за однорічний свій побут, прогнав зі сцени старий височаний шабльон, традицію наслідування давніх своїх і чужих виконавців та вказав нашому акторові шлях і способи наблизити театр до життєвої правди, природности та краси... Садовський виявив великий хист у тому, що вмів відкривати "іскру Божу" в акторах. Люди, що їх досі старше покоління акторів не допускало до більших роль, нараз, після приїзду Садовського, заясніли повним блиском природного таланту."

Між іменами тих молодих талантів вичитуємо і прізвище Василя Юрчака, що зовсім заслужено загально вважається перлиною театру Галичини.

На ст. 130-ій Чарнецький пише:

> "Після від'їзду Садовського наша сцена ще жила луною й спогадами того, що зі собою вніс на неї Микола Карпович."

Багато ще можна б навести слів автора "Нарису", які свідчать про вплив цього Корифея на театр "Руської Бесіди", чого наші сучасні історики ніяк не повинні переочувати... Чого варта ще й така цитата із писання Чарнецького (ст. 132):

> "Але Садовському межі Галичини видавалися надто тісні, його зраджували труднощі в тому, як добувати салі, він не міг звикнути до наших відносин. Тимто Садовський по році з днем 1 травня 1906 р. вернувся на Україну."

Закінчуючи свій "Нарис Історії Українського Театру в Галичині", С. Чарнецький пише:

> "Хибою й великим недомаганням у нашому театрі була справа режисерії. Не переборщуючи, тепер сказати можна, що крім Ів. Гриневецького, Миколи Садовського й О. Загарова, ми не мали визначних, справді творчих режисерів."

Цими словами Ст. Чарнецький підводить підсумок "70-літнього досвіду" театру в Галичині, поставивши дату закінчення свого "Нарису": Львів, березень, 1934.

Можна вже не звертатись до споминів М. Кропивницького, що теж дуже яскраво описав свій побут у театрі "Руської Бесіди" в 1875 р., і до найповажнішої до сьогодні історії "Триста років українського театру" Д. Антоновича. Степан Чарнецький, — духовий меценат театру у Галичині, — писав свій "Нарис" з безмежною любов'ю і гірким болем до долі цього театру і його акторів. Він дав нам історію того театру, яка цінна своєю об'єктивністю. Покликуючись на цю історію, Г. Лужницькому слід було й притримуватись її основних тверджень, тоді ми не були б заскочені такою голословною сентенцією: "Театр Руської Бесіди дав українській сцені теж декілька авторів не менших оцих п'ятьох, про яких говорить автор", чи "Українська сцена на подібні таланти зовсім не була бідна".

Кому-кому, але д-ові Лужницькому (якого майбутню "Історію українського театру" вже шумно рекламує журнал "Київ"), слід би бути скупішим на такі порівняння і безапеляційні твердження. Ці п'ять, про яких пише В. Ревуцький — це великі актори українського театру. Кропивницький, Садовський, Заньковецька, Саксаганський і навіть Затиркевич-Карпинська — це досі неперевершені творці українського народнього театру. Вони є тими у нашому театрі — ким є Шевченко, Франко і Леся Українка у нашій літературі. "Народний Театр" — це епоха! Творці, що творять таку епоху, родяться раз на цілі століття. По сьогоднішній день ще нема такого актора, який би притінив пам'ять і славу тих корифеїв. Минулись вони — минувся й їх театр. Навіть найближчі їхні учні не зуміли пронести цю традицію до наших днів, бо вони не мали й зернини тої Божої іскри, якими Господь нагородив їхніх учителів.

Д-р Лужницький не погоджується з В. Ревуцьким, що до дати заснування першого постійного (стаціонарного) театру в Києві. Вище сказано вже, що тут непорозуміння вийшло в терміні. Ревуцький пише про одне, а д-р Лужницький вмовляє в нього, як хворобу, друге. Але, коли історик, д-р Лужницький, вважає, що перший постійний та ще й професійний театр постав у Галичині у 1864 р., т. з. театр "Руської Бесіди", то куди ж поділися українські театри, що вже існували 200 років перед тим Адже ж історія Д. Антоновича зветься: "Триста років українського театру" 1617-1917. У тому часі були теж постійні і професійні (вони тільки не були "стаціонарні" і таким справді став театр Садовського перший) театри. Були теж визначні актори і навіть виконували п'єси европейського репертуару... Про це все говорить історія українського театру. Ця історія є українська, а не Наддніпрянська, ні Наддністрянська! Усі українці нею гордяться і болють її долею!

Кажуть, що з смаками людей трудно сперечатись. Що одному подобається — другому може не подобатись... У мистецтві — ця справа дуже довільно трактована, а в нас, українців, в цій ділянці справжнє "гуляйполе". Тут нема ніяких естетичних устоїв ні канонів, і кожний має право мати свої індивідуальні критерії. Однак, істориків, театрознавців та критиків все ж таки зобов'язують естетичні норми, які загально характеризують мистецькі явища. Ця категорія людей не має права підходити до мистецького акту, як звичайний споживач-обиватель. Адже ж вони є тими провідниками, які вказують шлях до краси, до мистецтва. Вони мусять знати границі між аматорством і професіоналізмом, між мистецтвом і делітантизмом, між творчістю і рутиною та штампом, між талантом і геніяльністю... Коли для історика, теоретика і критика ці границі не чітко визначені, то тоді вони розходяться з своїм фахом. Тоді він поставить на один рівень театр Садовського у Києві з театром ім. Тобілевича (хоч би й заснованим в 1908 р.), а це ж навіть середньошкільному учневі здасться недотепним анекдотом.

З вище наведених цитат з "Нарису історії українського театру в Галичині" Ст. Чарнецького читач сам зможе собі скласти картину — різниці між театром

"Руської Бесіди" і театрами, у яких працювали ці п'ять корифеїв українського театру. Автор цих стрічок, перші свої театральні кроки почав на підмостках сцени, яка вже звалась "Українська Бесіда". Найкращі актори того театру: Антоніна Осиповичева, Василь Юрчак і Катерина Рубчакова були для нього тими світочами, які й до сьогоднішного дня миготять яркими променями театрального чару. Він, ще десятилітнім хлопцем бачив теж у галицькому театрі — Заньковецьку і Садовського на коломийській сцені, а після 1917-го року вже молодим актором, мав ще змогу насолоджуватись вершинною майстерністю цих корифеїв, крім Кропивницького, якого вже не застав у живих. Сила їхнього мистецтва і маштаб створеного ними театру — приглушив усю картину доти баченої нашої театральної дійсности. Широта і глибина їхнього генія і їхного театру — була конгеніяльна широті українського степу і глибині українського духа. Не вина театру "Руської Бесіди", що він не міг вирватись із вузенько-замежованого "моргу" поля і дуже обмеженої на технічні засоби залі — у найкращому випадку Просвіти чи Міщанського Братства. У вузоті лежить і причина різниці між тими обома театрами. Не вина й галицького актора, що він не міг, навіть своїм великим талантом, розширити стіни того провінційного театру. Крушельницька, Мишуґа, Менцінський, Носалевич, Любінецький, Руснак, Дольницький і Голинський мусіли шукати на чужих сценах місця для своїх творчих можливостей, а вже зовсім недавно наймолодший Старицький перехрестивська на "Міро Скаля". Український галицький глядач гордився своїми земляками, задовольнявся тим, що ці знаменитості признавались до українства і час від часу прикрашували своєю участю національні свята та академії. Драматичні актори були приречені до тяжких умов театру "Руської Бесіди", бо вони не могли побороти труднощів чужої сценічної мови і великої фахової конкуренції.

Степан РИНДИК

ПАХОМ

Хвалився, чванився Пахом:
"Ой, добра булка з молоком!"

А той Пахом такі вам злидні,
Що й хліба чорного по три дні
Не має в хаті загалом,
Не те, що булки з молоком.

Сміються люди, аж лягають:
"А ти ж ту булку їв? — питають.
— "Та де! Та звідки? То Іван
Казав, що бачив сам Степан,
Як їв колись вельможний пан.
Така смачна, що мабуть в раї
Смачніших ласощів немає!"

Коли модерні клясицисти,
Чи інші наші гумористи,
Ума навчаючи громаду,
Хвалять Европу, Рим, Геладу,
Хвалять великі їх таланти,
Їх веле-твори, веле-канти,
Згадай тоді за ґастронома,
За чваньковитого Пахома.

Д-р Лужницький доказуючи, що театр "Руської Бесіди" дав українській сцені теж декілька акторів, не менших від "оцих п'ятьох", називає такі призвіща: "Йосип Стадник: неперевершений відтворець Мольєрівських типів, Володимир Блавацький і навіть Лесь Курбас".

Лесь Курбас вступив до театру "Бесіди" в 1912 році. Перед тим він був пильним слухачем лекцій славного німецького трагіка Йосипа Кайнца, під час своїх студій філософії в університеті у Відні. З повною відповідальністю можна твердити, що Лесь Курбас, коли б залишився після першої світової війни в галицькому театрі, то ніколи не став би Лесем Курбасом, яким його знає вся Україна і історія українського театру. На чужу сцену (хоч і знав чужі мови) не перейшов би, бо він був втіленням української стихії. Рамки провінційного львівського театру (термін цей не мій, а Ст. Чарнецького. Див. "Нарис історії українського театру в Галичині" ст. 138) були для його генія абсолютно тісні. Недарма ж, навіть такий тільки рутинний режисер-педагог, як О. Загаров не довго протримавшись на сцені галицького театру, рішив свою глибоку старість доживати на російській сцені в Новосибірську... Місія Леся Курбаса у театрі вимагала веукраїньких маштабів.

Місце Володимира Блавацького і його ролі в українському театрі, чекає свого визначення сучасними критиками та істориками, тому давно заповіджена д-ром Лужницьким праця на цю тему очікується з нетерпінням.

Зараховуючи до "не менш талановитих" і Йосипа Стадника, д-р Лужницький явно покривив душею. Те, що для нього Й. Стадник — "неперевершений" відворець Мольєрівських типів", це можна зрозуміти, бо, як видно, він не бачив таких виконавців образів батька европейської комедії, як Бучма, Замичковський, Мілютенко, Бондаренко та постав режисера-інтерпретатора п'єс Мольєра — Костя Кошевського. Але історик д-р Лужницький не може не знати думки про цього трудівника театру Д. Антоновича і Ст. Чарнецького, на якого працю рецензент покликується. Д. Антонович пише:

> "Дирекція Галицького Театру після Губчака перейшла до Стадника слабого актора, але вправного режисера, але Стадник був не в силі підняти театр із того сумного стану, в якому він находився..." ("Т. Р. У. Т.", ст. 166):

Ст. Чарнецький пише:

> "Стадник не був ніколи творчим режисером; він мав досвід, рутину, мав добрий хист обсервувати інші сцени і чужу акторську гру та відповідно до своїх сил і знання переносив і перещіпляв на нашу сцену..." ("Н. У. Т. в Г.", ст. 139):

Д-р Лужницький напевно пам'ятає, коли то в 1943 році Дирекція Львівського Театру (членом якої він був, як завідуючий літературною частиною) звільнила Йосипа Стадника, як "невідповідно кваліфікованого працівника для такого театру"? Після цього скандального звільнення до дирекції театру надійшов меморандум, у якому автори протестували проти такої поведінки з сеньором галицького театру. Меморандум був підписаний цілим рядом найповажніших громадян галицької землі на чолі з Митрополитом А. Шептицьким (між іншими пригадую підписи проф. Сімовича, рад. Дрималика, інсп. Копача). Не знаю чи дирекція встигла відповісти авторам меморандума, але знаю, що через кілька днів наспів наказ губернатора Галичини Вехтера: Негайно прийняти назад до складу театру Йосипа Стадника. Коли цей наказ був виконаний, то по короткому часі Й. Стадник добровільно залишив Львівський театр і поїхав до Дрогобича, щоб там організувати постійний театр.

Треба всім нам, глибокого схилити голову перед пам'яттю цього довголітнього невтомного робітника галицького театру — Йосипа Стадника. Ніхто з його сучасників не відзначався такою надлюдською енер-

ґією і тяжкою працею, яку повсякденно вкладав у театральну справу цей справжній ентузіяст. Його діяльність у театрі була справді надлюдська! Він переносив усі незгоди дуже часто — черствість і еґоїзм співробітників, але вперто ніс непосильну ношу організаційної праці у театрі... Однак, це був лише трудівник, але не творець! І тому дуже дивно, що д-р Лужницький, знаючи це, протиставить його П'ятьом Корифеям Українського Народнього Театру.

До питання історії культури нації не можна підходити з реґіональним сентиментом і суб'єктивним пієтизмом!..

Від редакції: Ця стаття була вислана в "Літературну Газету" (видання "Сучасної України", Мюнхен), але там її видрукували із значними скороченнями, що в якійсь мірі відбилось на зрозумінні поглядів автора і на переконливості його арґументації.

Шан. Автор просив нас оприлюднити цю статтю повністю, що ми залюбки й робимо, ураховуючи велику вагу цього питання для правильного розуміння розвитку нашого театру.

Проф. Іван РОЗГІН

Всеукраїнський Державний Інститут Експериментальної Ветеринарії

(Закінчення з попер. числа)

Фактично з організацією Академії Сільсько-Господарських Наук і перебрання нею всієї сільсько-господарської науково-дослідчої справи, була завершена організація сільсько-господарської науки в Україні. Так само, як і в інших ділянках, Всеукраїнська Академія Наук була найвищим науковим авторитетом і органом, що координував наукову працю, так само і в галузі сільсько-господарської науки був створений координуючий і методологічний центр, якого досі бракувало. Президентом Академії був призначений академік Соколовський, а фактичним промотором її був Сліпанський.

Академія розгорнула інтенсивну наукову працю у всіх підлеглих інтситутах, в тому числі і в Інституті Експериментальної Ветеринарії. Для координації і взаємопогодження тематики скликалися наукові конференції з різних длянок сільсько-господарської науки і практики. З тваринництва відбувалися спільні конференції всіх інститутів (Експериментальної Ветеринарії, Тваринництва, Птахівництва) з участю науковців-дослідників усіх вищих сільсько-господарських шкіл, відомих діячів, ветеринарних і зоотехнічних управлінь — республіканського і обласних. Як правило, на таких конференціях були присутні також дослідники з інших республік: Росії, Грузії, з Північного Кавказу тощо. На таких наукових конференціях, крім тематичних плянів окремих інститутів, відбувалися також і наукові доповіді про виконані праці.

Невідомо які наслідки були б від такої скоординованої співпраці науково - дослідчих установ сільсько-господарської ділянки, але ми певні, що за короткий час Україна таки пишалась би своєю наукою. Та не так сталося, бо прийшли страшні часи "перебудови" сільського господарства, а з тим і голод, і ліквідація селян і села. Академія Сільсько-Господарських Наук України не була в пляні більшовиків і вона в 1931-32 рр. була розгромлена і ліквідована. Найважливіші інститути й заповідники перебрала Всесоюзна Академія Сільсько-господарських наук ім. Леніна в Москві, як, наприклад, Інститут Гібрідизації та Акліматизації тварин "Чаплі", Інститут Плодо-ягідного господарства тощо. Інститут тваринництва об'єднано з Інститутом Експериментальної Ветеринарії і він з того часу прибирає назву: Інститут Експериментальної Ветеринарії і Зоотехнії. Крім відділів, що вже були в ньому, організовані тоді ще спеціяльні зоотехнічні, як Розплоду і селекції тварин (керував ним проф. М. Ветухів), "Годівлі" (керував ним проф. Ткачов). При Відділі Фізіології була організована лябораторія штучного запліднення тварин і поширена лябораторія ендокринології при Відділі Експериментальної Патології. Разом з Інститутом Тваринництва приєднано всі його зоотехнічні стації, бази та опірні пункти: великої рогатої худоби в Бучі і Ново-Україні під Харковом, птахівниче господарство "Борки" тощо.

На той самий час припадає викінчення будівництва експериментального холодильника і спеціяльної на той час єдиної рентгенівської лябораторії. Це поширювало значно експериментальну базу Інституту в галузі технології продуктів тваринництва, біофізики і взагалі експериментальної біології та патології. Штат Інституту в цей період складався з 125 осіб, з них дирекції — 7, висококваліфікованих керівників — 20, асистентів, ветеринарних лікарів — 60, решта — технічний персонал.

Тут до речі буде зробити одне важливе зауваження, щоб трохи освітлити стан української ветеринарної науки в Україні за тих часів.

По революції, десь приблизно в 1922 році, під Москвою, у Кузьминках, теж почали були організовувати Всесоюзний Інститут Експериментальної Ветеринарії. З низки причин, а головно через розташування Інституту далеко від Москви і поганої комунікації з нею, відсутність обладнаних лябораторій і пристосованих приміщень, цей Інститут довго не міг налагодити праці. У той самий час, Всеукраїнський Інститут Наукової і Практичної Ветеринарії (пізніше Експериментальної Ветеринарії) широко розгорнув свою науково-дослідчу діяльність, організував периферію (краєві інститути, зональні стації, опірні пункти), і взагалі почав відгравати важливу ролю в системі Ветеринарної Організації України, а тим самим і всього СРСР. Москві це не сподобалося, був застосований давній випробований метод — переманювати співробітників з України до Москви. Найперше "перекинули" організатора і творця Української Ветеринарної Організації, в тому числі і Інституту Експериментальної Ветеринарії д-ра К. Мартіна, на становище директора Всесоюзного Інституту. Після того, так само "перекинули" туди проф. М. Ветухова і проф. А. Скороходька (останній був на засланні у Вологді і йому дозволили сполучати працю на засланні і в відділі зоогігієни ВІЕН). Забрали також проф. О. Преображенського, д-ра Г. Смірнова, д-ра О. Гіндіна. Ще в 1930 році ВІЕВ поставив вимогу передати йому увесь музей живих вакцин Л. Ценковського. Таким чином наш Інститут був не лише піонером ветеринарної наукової справи в Україні, а й спричинився до організації ветеринарної науково-дослідної справи у Москві і навіть після того вів перед у цій галузі. Лише значно пізніш, коло 1935 року, ВІЕВ у Москві скріпився, а також були організовані науково-дослідчі інститути в інших республіках — Грузії, Арменії, Айзаберджані. Багато працівників тих інститутів приїжджало до нашого Інституту для підвищення кваліфікації, або для виконання своїх наукових кваліфікаційних праць. Ми не маємо потрібних матеріялів, щоб подати докладний нарис історії розвитку Інституту в цілому і його окремих відділів, тому обмежимося переглядом праці лише одного, щоправда найцікавішого і найважливішого — Відділу Експериментальної

Патології, на чолі якого стояв більше як п'ять років автор цих рядків.

Катедра (пізніш називалася відділ) Загальної і Експериментальної Патології організована була в 1928 році, або точніше на прикінці 1927 року. Керував нею відомий патолог Харківського Ветеринарного Інституту і Університету проф. Олександер Репрьов. На той час, він керував також відділом біології Харківського Рентген-радіологічного Інституту Наркомздоровля і Науково-Дослідчою Катедрою Патології Головнауки Наркомосвіти. Після смерти проф. Репрьова в 1930 році керівником став автор цих рядків, а до цього часу виконував обов'язки старшого асистента при катедрі.

Катедра, а пізніш Відділ, мала такі лябораторії: нормальної і патологічної гістології, патологічної фізіології, гематології, патологічної хемії, тканевих культур, біофізики, ендокранології, рентґенології. Крім того, допоміжні лябораторії, що обслуговували також інші відділи — фотомікрографії, операційну і анімалій досвідних тварин.

Штат відділу складався з 20—22 осіб, в тому числі 10 лікарів, а решта технічний персонал, а саме: проф. О. Репрьов — керівник, проф. Ів. Розгін — ст. асистен і патофізіолог, проф. Шмельцер — фахівець гістолог, д-р В. Чайківський — ендокринолог, доц. Соколовський — рентґенолог, д-р Гасай — гематолог, проф. Добровольський — біофізик, проф. Ів. Міщенко — фахівець з патологічної хемії.

Асистентами працювали: д-р С. Малащук, д-р К. Язикова, д-р Вярвільський, д-р Г. Бондаренко. Лярбораторантами були: д-р А. Чайківська, Н. Павленко, студ. М. Кошкін і Я. Кубицький (фотографії). Препараторами: В. Березюк, Н. Рейнфельд. Аспірантами: д-р О. Гіндін, д-р Б. Левадний, д-р М. Середа і д-р М. Тітов. Крім того, санітарних службовців для догляду за досвідними тваринами і для прибирання приміщень лябораторій — завжди було три особи.

Катедра, а пізніш Відділ, мала такі лябораторії: норрізних напрямки у своїй тематиці. Хоч теми були переважно теоретичного характеру, але вони були не тільки самостійні, виконувані на підставі власного пляну, а ще були спільні з іншими відділами, або з іншими установами, навіть інших наркоматів — Наркомздоров'я, Академії Наук тощо. Наприклад, автор цих рядків кілька років розробляв тему "Порівняльна патологія лихих новотворів у тварин" спільно з Відділом Експериментальної Онкології Інституту Експериментальної Біології і Патології ім. Богомольця і Відділом Біології Харківського Рентгенологічного Інституту. Тему "Мінливість бактерій під впливом біологічних чинників" автор цих рядків виконував у співпраці з Інститутом Мікробіології і Епідеміології ім. Заболотного, ВУАН тощо. Відділ співпрацював з відповідними катедрами ХВІ, Медичного Інституту, і з Університетом (проф. Альперном, Ногорним, Рубашкіним, Крафт-Палієвим, М. Соловйовим тощо). Найтісніший науковий зв'язок співробітників нашого відділу був з Інститутом Експериментальної Біології і Патології ім. О. Богомольця. Конкретно з відділами Експериментальної Онкології, Серології та Фізіології. Співробітники відділу брали участь у наукових конференціях згаданих установ, відбували короткотермінові наукові відрядження до лябораторій цих Інститутів. Так само співробітники згаданих інститутів використовували лябораторії Відділу Експериментальної Патології для постановки спеціяльних експериментів на великих тваринах, або на більшій кількості тварин. Крім того, співробітники Відділу час від часу брали участь у всесоюзних наукових з'їздах, і обов'язково у всіх всеукраїнських з'їздах патологів, мікробіологів, рентґенологів, онкологів, фізіологів тощо. На всіх цих з'їздах виголошували наукові доповіді, демонстрували на спеціяльних виставках наслідки експериментальних праць. Самі праці друкувалися у збірниках цих конференцій і з'їздів, а також у збірнику праць УІЕВ від 1930 року (між іншим, до сьогодні уже видано 20 томів).

Майже всі співробітники відділу мусіли брати участь у громадському життю, якщо можна його назвати громадським. Написали кілька довідників і підручників з ветеринарії і популярну бібліотечку з ветеринарії і тваринництва. Це коротко про працю одного з відділів. Так само, а може навіть більше можна сказати про кожен інший відділ, як наприклад: Мікробіології, Фізіології, Вивчення захворювань великої рогатої худоби тощо, але за браком архівних матеріялів, ми обмежуємося лише цим прикладом, бо і він дає багато для порівняння.

Можна і треба б сказати багато про наукові досягнення Інституту, але з тих же самих причин, ми обмежуємося до загальних висновків. Найперше ми стверджуємо, що ці досягнення справді великі, але на нещастя, наукові праці співробітників, що були засуджені, заслані, або лише політично скомпроментовані, — всі вилучені і заборонені, не дивлячись ні на наукову, ні на практичну вартість їх. Дуже багато і важливих наукових тем було присвячено проблемі вивчення токсикології боєвих отруйних речовин. Для цієї мети в Інституті був найкраще обладнаний і матеріяльно забезпечений спеціяльний Відділ Фармакології і Токсикології Бойових Отруйних речовин. Всі ці праці виконувалися "таємно" і про них ніколи і ніхто крім директора і спеціяльних політичних органів не знав і вони не опубліковані, тому про них немає також ніяких згадок ні в історії Інституту, ні в офіційних звітах. Отже, зовсім не згадуються праці таких науковців: проф. М. Агалі, проф. Б. Фурсенка, проф. О. Корсунського, проф. Васильця, проф. Г. Обуховського, проф. Ів. Розгона, д-ра К. Мартіна, О. Преображенського і багатьох інших.

На закінчення ми хочемо подати хоч перелік розв'язаних проблем Інститутом на протязі його існування, 70-літнього, від початку організації його як лябораторії, і 32 літнього — від початку існування як сучасного Інституту.

Загально кажучи, треба признати, що в Інституті і його попередниці — Центральній Бактеріологічній Лябораторії — розроблено майже всі основні міропріємства для поборювання інфекційних захворювань сільсько-господарських тварин і птахів. Найважливішим досягненням є виготовлення вакцини проти телія (Л. Ценковський, А. Раєвський, І. Садовський, Шалашніков). Другим не менш важливим є виготовлення вакцини проти бешихи свиней (Д. Конєв та інші). Виготовлення малеїну і розроблення офтальмореакції проти носатизни. Якщо прийняти до уваги, що згадані профілактичні міропріємства або розроблялися вперше, або в умовах конкуренції між окремими вченими і осередками науковими, і в умовах байдужого відношення уряду і широких мас громадянства, то мусить бути зрозумілим, що то справді ціла епоха в розвиткові ветеринарної науки.

Якщо говорити про новіший період діяльности Інституту, то стисло перелік проблем, що їх розробив Інститут є такий: виготовлена і широко застосована вакцина проти чуми свиней, удосконалені міропріємства проти вірусних хвороб: чуми птахів, енцефаломієліта коней, хвороби ауешки, інфекційної анемії коней. Розв'язана також проблема стахіботритоксикози коней.

Розроблено метод одержання високоактивних сироваток проти паратифу і колібацилози телят, проти паратифу у водоплаваючої птиці. Розроблено ефективний спосіб вакцинації курей проти вісподифтериту (проф. О. Корсунський). Розроблено схеми боротьби з бруцельозою і туберкульозою і поліпшено препарати для їх діягностики. Удосконалено методи для вивчення сальмонельних і токсикоінфекційних захворювань тварин. Варто відмітити велику працю, виконану співробітниками Інституту комплексно з органами охорони здоров'я для вивчення протитуберкульозної вакцини Каль-

мета і Геріна на великій рогатій худобі. Праця вся пропала марно, бо всі керівники її (ветеринарні і медичні науковці) засуджені, заслані або знищені, а тому наслідків праці, що мали бути виявлені на протязі певного часу (після того, як вакциновані тварини стануть дорослими), уже не було кому продовжувати спостережень. Інші дослідники боялися продовжувати спостереження, бо автори його були визнані "як шкідники і вороги народу".

З ділянки паразитології проведені цікаві праці для вивчення біології збудника телязиози великої рогатої худоби, кровососних комах, і взагалі літаючих і паразитуючих на тілі тварин паразитів. Особливо цікава праця започаткована д-ром Хінчуком (між іншим, він походив з Галичини, приїхав до Інституту здається з Праги, був учнем проф. Провачека), а закінчена після його смерти д-ром Пивінським, з діягностикою і профілактикою та ліквідацією парувальної немочі на конях.

З теоретичних проблем можна згадати деякі, що розроблялися в катедрах Фізіології, Патології, Біохемії, Мікробіології. Наприклад, проф. Цуверкалов і доц. К. Кратінова провели цікаве спостереження над авітамінозою у курей. Проф. Ів. Розгін над специфічними випадками захворювань птахів при масовій інкубації. Він же винайшов причину масового ушкодження шкіри у телят паразитом демодексом і вивчив біологію збудника цього захворювання. Важливою також працею є вивчення проблеми мінливості бактерій, у тому числі збудника телія, що після 16 річного спостереження, праця була визнана такою, що всестороннє розв'язує проблему, а також і виготовлення вакцини, і проблеми непевних дій цієї вакцини на організми тварин. У світлі цієї праці, стали зрозумілими і "Панкеєвська трагедія" і всі невдачі з вакцинаціями тварин матеріялом, одержуваним з Франції. У цьому ж Відділі Патології, довгий час розроблялася проблема "Порівняльної патології лихих новотворів у тварин", що була комплексною темою з Інститутом Експериментальної Біології і Патології в Києві.

Усі згадані і інші праці Інституту уміщені в "Збірниках Наукових Праць", яких видано уже 20 томів. Крім того, у різних журналах і збірниках наукових з'їздів і конференцій видруковано більше 600 наукових статей і рефератів. Інститут видав більше 100 підручників, довідинків, монографій і популярних брошур. Співробітники Інституту виконали і захистили 48 докторських і кандидатських дисертацій.

Такий підсумок історії виникнення, розвитку і праці Всеукраїнського Державного Інституту Експериментальної Ветеринарії. Зрозуміло, що цей нарис не претендує на повну історію чи лтіопис Інституту. Відкладаємо написання такої історії до більш слушного часу, а тим часом висловлюємо надію, що навіть і цей короткий схематичний нарис буде нагадувати всім українцям на чужині, що українська наука в процесі відродження українського народу теж внесла свій посильний вклад до української наукової скарбниці, що була і є складовою частиною духового надбання нашого народу.

Ол. НЕПРИЦЬКИЙ-ГРАНОВСЬКИЙ

П О Д Я К А

В відзнаках слави індіянський вождь,
До заходу обернений лицем,
Стоїть, немов би в статую живцем
Його хтось перелив. При нім також
І лук і стріли — повний сагайдак...
Він урочисто руки вгору звів
І раптом молитовно занімів.
Замовкли ліс і в озері вода...

Подяка сонцю й тихим вечорам,
Що усміхом старий вітають бір,
Де тиша гоїть серце в лоні рам
Гущавини і де шугає звір.
У величі краси природи храм
Зароджує надхнення й віри вир...

ВІДГУК З КАЗКИ

Присвячується Г. Чорнобицькій

"...То Ви зі мною у човні
пливли по Ікві...
У казці?.. Мрії?.. Чому ні?.."
Л. Далека

З лісів і прерій Гаявати
Я шлю подяку за слова
Присвяти... й іскри серця ватри
Летять зворушені знова...

Чуття не висловиш словами!..
Та й не сутєве — хто був з ким?
Чи Ви зо мною, чи я з Вами?
Коли і де?.. Як юний гимн

У мріях, в казці ми співали,
Були щасливі в юні дні,
Чогось незнаного шукали
У срібно-росяний весні!

Та й не важливе — де були Ви:
В човні зі мною на Ікві,
Чи над Дніпром купали зливи
Вас сонця струмні вікові?!

Я Вас не бачив і не знаю —
Але то Вам вінки я плів —
З волошок синіх і розмаю,
Про Вас я мріяв в щасті снів!..

А головне, що Ви відчули
Мій тихий сум і болі струн
Душі... та світле не забули,
Яке гасив життя бурун...

У самоті "його" Ви з диву
У казці ткали золотій,
А я... мов Непорочну Діву,
В коханні вимріяв "її".

Минали холодом повиті
На чужині мої літа,
І Вам не легко було жити:
Москви тяжка була п'ята...

Завжди за Вашим серцем чулим
І за житами я тужив,
Майбутнім і святим минулим
Шляхами бурі в вірі жив...

Я подивляв життя комашок,
В їх світі й досі я живу,
Ви ж рвали пелюстки ромашок —
У мрійних діях наяву...

Нехай колишній поклик серця
Вам збереже на віки юнь —
Тоді Вам щастя не минеться
В пустелі австралійських дюн.

І в світлих спогадах, загравах,
Хай Україною Вам "буш"
Запахне в квітах, диких травах,
І милим стане кожен кущ.

Дарма, що там росте усюди
Колючий кактус — "приклі пер"
І непривітні, часом, люди...
Йдіть до мети, — як дотепер!

Ні час, ні вік, ані простори
Чуття не в силі поділить,
Як за степи, Дніпро і гори
Й донині серце в нас болить.

То хай живуть дні незабутні —
Прекрасні, світлі, плом'яні!
Співаймо ж їм в віки майбутні
Про казку в спільнім полоні!..

На Болдиній горі

На Болдиній горі, мальовничій околиці міста, де поховано незабутнього Михайла Михайловича Коцюбинського, 15 липня відбулося відкриття пам'ятника великому письменнику, революційному демократові.

Був пам'ятник на могилі письменника — вірніше надгробок — і раніше. Поставлений ще в 20 роки, він був позначений слідами формалістичних тенденцій.

Громадські організації Чернігова не могли задовольнитись таким пам'ятником. І вони зробили все, щоб замінити його. Водночас впорядкували й могилу над стрімким яром, обнесли її красивою залізною огорожею. Розчищено також парк навколо могили. Він має тепер чудовий вигляд.

Сюди й прийшли трудящі Чернігова, колгоспники навколишніх сіл, щоб вшанувати свого великого земляка. А втім, це не зовсім точно — зібралися тут не лише колгоспники навколишніх сіл. Були й представники колгоспу імені Коцюбинського, Тупичівського району, Чернігівської області. З Києва приїхали дочка Коцюбинського Ярина Михайлівна і внук письменника Ф. Коцюбинський — автор скульптурної частини пам'ятника та його співавтори — скульптор С. Андрійченко, архітектор Я. Ковбаса. У торжествах взяла участь і наша письменницька делеґація у складі С. Скляренка, Л. Смілянського та автора цих рядків. Прибули родичі Коцюбинського з Києва, Дніпропетровська, представники громадських організацій Києва та інших міст.

Сім годин вечора. Пагорби навколо могили заповнені людьми. Голова виконкому Чернігівської міської Ради депутатів трудящих тов. Сильченко відкриває урочистий мітинґ і перерізує стрічку. Падає покривало, і перед нами постає чудовий пам'ятник. На гранітному постаменті — погруддя письменника; з милим, добрим виразом дивиться на нас Михайло Михайлович. Золотом горить напис на постаменті: "Михайло Коцюбинський — 1864—1913". Нижче викарбувані слова великого Горького: "Большого человека потеряла Украина, — долго и хорошо будет она помнить его добрую работу..." (А ми й не знали того! Ред.)

Над могилою нависає віття могутнього дуба. Відкривається чудовий краєвид на передмістя Чернігова, на задеснянські далі.

З промовами виступають кандидат філологічних наук О. Шева, чия дисертація була присвячена творчості Коцюбинського, машиніст паровозного депо станції Чернігів тов. Сидоренко, учениця школи імени Коцюбинського Неля Веклич. Усі вони говорять про Коцюбинського з величезною любов'ю і гордістю.

Дочка письменника Ярина Михайлівна поділилася спогадами про свого батька. Старший науковий співробітник літературно-меморіяльного музею Коцюбинського в Чернігові Катерина Коцюбинська розповіла про вшанування пам'яти великого письменника, про величезний інтерес до його життя і творчости з боку трудящих всього Радянського Союзу.

С. Скляренко говорив про Коцюбинського як учителя українських радянських літераторів.

Коцюбинському присвятили свої твори П. Тичина, М. Рильський, Ю. Яновський, Л. Смілянський, О. Десняк та багато інших письменників.

Ю. Яновський у своєму оповіданні "Фантазія" писав:

"Письменники Харкова, Києва й цілої України приїздять до Чернігова. Нічого з цим критися — до Коцюбинського їхати страшно... Ось він глянув тобі в вічі і взяв до рук книгу. Од нього не сховаєш нічого: він — учитель. Твоя книга говорить йому все: де ти лінувався, де ти поспішав, де ти ховав убогість думки за зливою слів, де ти чорно заздрив на чужу роботу, де ти нечесно працював. О, ці бесіди з учителем, хто вас забуде! Наче крила ростуть, і гордість займається, й сльози радости на очах..."

Так, на відкритті цього чудового пам'ятника ми знову розмовляли з живим Коцюбинським і знову схилялися перед його великим талантом, перед його прекрасними художніми творіннями, що навіки ввійшли в духовну скарбницю народу.

...Мітинґ закінчено. Представники громадських організацій несуть вінки. Першими до підніжжя пам'ятника поклали вінок від імені Спілки письменників України С. Скляренко і Л. Смілянський.

Тисячі присутніх на мітинґу громадян Чернігова любовно оглядають чудовий пам'ятник великому письменникові.

Тут же, в парку, відбувся концерт художньої самодіяльності.

...В сутінках теплого літнього вечора ми прощаємося з Коцюбинським.

Степан Крижанівський
("Літ. Газета")

Україна - батьківщина першого літака?..

В СРСР останніми роками роблять усе можливе, щоб довести, що "російська наука найпередовіша в світі". Такою, мовляв, вона була, є й буде...

Звичайно, що не можна вірити цим пропаґандивним твердженням, але інколи не завадить поцікавитись фактами, які можна вишукати між зливою російської пропаґанди.

Нижче подаємо скорочено статтю С. Соболєва, уміщену в київському ілюстрованому журналі "Україна" ч. 3 (144) за березень 1955 р., у якій автор доводить, що український поміщик з Вінниччини, капітан російської фльоти Ол. Ф. Можайський, винайшов літака, попередивши на двадцять років американців братів Райт, які досі вважались першими винахідниками літака.

Про правдивість цих даних мусять судити фахівці — ми тільки подаємо фактичну частину статі, викинувши з неї кілька пропаґандивних уступів, які нічого не дають читачеві.

Редакція

"Виявлені архівні матеріяли показують, що ідея збудувати "повітряний корабель, на який не впливають морські шторми, виникла у винахідника ще в 1855 році; здійснив він її в середині 60-х років недалеко від Вологди, а головні практичні роботи над проєктами "повітролітального снаряда" Можайський проводив у 70-х роках на Україні.

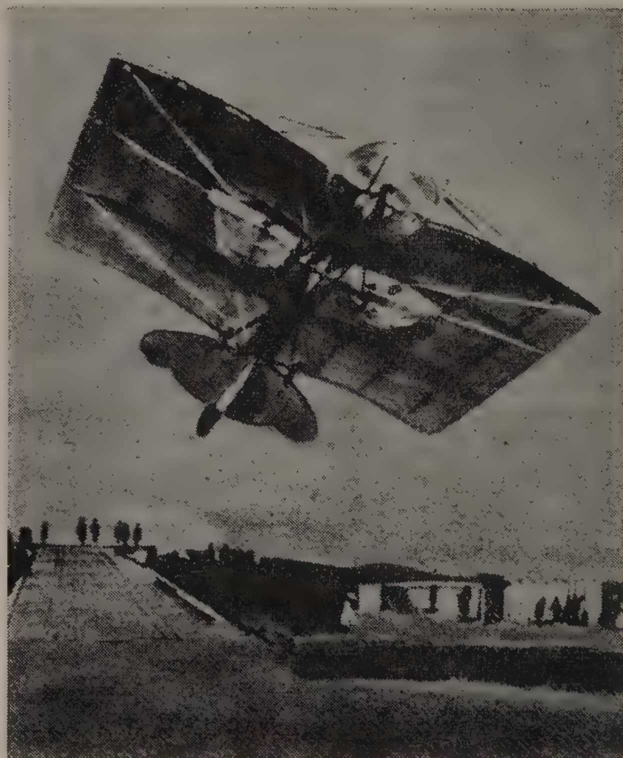
Знайдені за останні роки документи у Вінницькому і Хмельницькому обласних архівах доводять, що в період 1869—1876 рр. капітан першого рангу О. Ф. Можайський проживав у містечку Вороновиці (тепер районний центр Вінницької області), у маєтку його племінника. Головний будинок — палац із 43 кімнат — зберігся, і тепер тут міститься середня школа. На честь О. Ф. Можайського встановлено меморіяльну дошку.

Восени 1876 року Олександер Федорович виїхав з Вороновиці у Петербург і там почав будувати свій "повітролітальний снаряд".

Зібрані на Вінниччині матеріяли свідчать, що перш, ніж будувати літака, Можайський довго вивчав політ птахів, проводив численні досліди з птахоподібними моделями, створив літаючі моделі, а потім збудував великого повітряного "змія", на якому не раз сам піднімався в повітря. Ще в 1877 році морська газета "Кронштадтський вестник" (№ 5) писала, що досліди з повітряними зміями Можайський робив у 1873—1876 рр. і "літав з комфортом".

О. Ф. Можайський

Лет літака О. Можайського

Як тепер з'ясовано, польоти на "змії" провадилися поблизу села Потуш, за десять кілометрів від Вороновиці. Повітряний "змій" Можайського був схожий на човна з великими крилами, тобто був прообразом будованого літака. Перед підйомом у повітря "змій" котився по землі на чотирьох колесах, змонтованих на візку під човном. "Змія" прив'язували довгою міцною вірьовкою до фаетона або підводи, запряженої трьома кіньми. Коли коні бігли швидко, особливо з пагорба вниз, повітряний корабель відривався від землі і летів за візком на висоті майже до двох сажнів.

Польоти на повітряному "змії" мали велике значення для створення літака: вони дали змогу винахідникові правильно визначити розміри підйомної поверхні, яка могла б тримати людину в повітрі, а також і розробити конструктивну схему "повітролітального снаряда". Численні досліди Можайського з птахоподібними моделями і його польоти на повітряному "змії" у відкритому полі помітило місцеве населення. Поміщики глузували з Можайського, називали його диваком, а серед неписьменного населення поширилися балачки, що Олександер Федорович зв'язався з "нечистою силою", яка й носить його над полями.

Розповідають, що поміщиця, коли "пан Можайський" виїхав до Петербурга, запросила священика відслужити молебень і освятити всі будівлі в маєтку, щоб вигнати "нечисту силу".

Відомо також, що Можайський залишив у племінника повітряного "змія", і там він пролежав довгий час. Польоти не раз демонструвалися перед гостями і родичами на дачі "Дубина", розташованій поблизу села Потуш, на березі Південного Богу.

У Вороновицькому районі ще й досі живуть свідки цих демонстраційних польотів. Так, старий колгоспник артілі "Шлях до комунізму" Климент Якович Кобець сам бачив політ повітряного "змія", що спустився на

річку Буг. Як він згадує, "...з гори від будинку котився човен з великими крилами; над крутим берегом човен відокремився і пролетів у повітрі, потім спустився на воду... Завдовжки човен був щось із сажень, а крила у нього широкі — кожне понад сажень. Під човном чотири колеса."

Інший старожил села Потуш, колгоспник Антон Овксентович Шевчук пам'ятає, як він ще хлопчиком двічі спостерігав польоти повітряного "змія".

Переказують, що під час перших польотів на "змії" Можайський забив ногу і довго не вставав з ліжка. Тоді священик сусіднього села виголосив проповідь, вказуючи на "гріх людини", яка уподібнилася птахові, бо людина не має крил, і політ на "змії" — це "проти єстества людського".

Місцеві жителі, які працювали в маєтку, — слюсар Іван Шинкарук і кучер Олександер Шкляренко — допомагали О. Ф. Можайському у випробуваннях. Власниця маєтку запропонувала їм сповідатися, бо вони "допомагали дияволові". Але вони відповіли, що не бачили ніяких чортів, завжди чули голос самого Олександра Федоровича, а в тому, що "змій" ударився об землю, винна була припряжка: вона заплуталась у посторонках, і тому довелося різко зупинити тройку.

До наших днів "змій" Можайського не зберігся. Останні відомості, що він був на дачі "Дубина", належать до 1909—1912 рр. У грізні дні громадянської війни 1918 року дача Можайських згоріла. Частина майна, тобто деякі книжки, альбоми і фота ще протягом довгих років зберігались у місцевого населення і, можливо, окремі речі ще будуть знайдені.

"Змій" Можайського — прототип сучасного повітряного планера і прообраз першого літака. Малюнок — "Паровий аероплян Можайського 1876 року" — зберігся як свідок великої творчої роботи винахідника першого в світі літака. Можна вважати доведеним, що "повітролітальний снаряд" Можайського народився в Україні, і Поділля є колискою першого літака.

Дату польоту Можайського на повітряному "змії" (1876 р.) вважають вирішальною у творчій діяльності російського винахідника; тепер йому залишилося створити тягу зовні і позбутись вірьовки. "Основою майбутнього літального апарата, — писав тоді О. Ф. Можайський, — має бути нерухоме, нахилене до горизонту під невеликим кутом крило, яке одержує тягу від спеціяльних гвинтів". Це завдання він блискуче виконав. Поліпшені літальні моделі збудовані за цим принципом. Їх публічно демонстрували науковій громадськості в Петербурзі 1877 року, а пізніше, в 1882—1885 рр., і "повітролітальний снаряд" пройшов випробування. Літак, змонтований і збудований Можайським, міг підняти у повітря людину. Це була велика перемога.

Треба сказати, що літак Можайського складався з п'яти частин, які мають і сучасні літаки: фюзеляж, схожий на човен, нерухомонесучі поверхні — крила, гвинто-моторна частина, хвостове оперення і шасі — візок на чотирьох підресорених колесах."

С. Соболев

Степан РИНДИК

Будова космосу

Первісне значення грецького слова "космос" можна передати двома словами: прикраса і впорядкованість. Тепер космосом називаємо всесвіт, себто всі небесні тіла з усіма просторами, де вони розміщені. Така назва свідчить, що в будові всесвіту вбачають певну красу і певний порядок. "І бачив Бог, що все, що створив, було вельми добре", написав пророк Мойсей. І поети, що найчутливіші до краси, захоплені космосом. "Гармонія небесних сфер", "космічна музика", "космічні сонати", "космічні хорали" давно вже стали невід'ємними атрибутами поетичного красномовства. Однак, не бракує й стептиків. Вони кажуть: світ існує понад 5 більйонів літ; змагання людини розгадати таємниці його будови тривають ледве 8000 років; проникнення в найдальші дотепер простори світу сталося протягом кількох останніх десятків років. Отже, час дослідів над світом відноситься до часу тривання його, як коротенький момент до майже вічности. Чи це відношення дає нам право робити якісь висновки про упорядкованість чи гармонію світу? До цього треба додати, що ніхто не знає, що є і що діється поза межами досі дослідженого. Але й те, що вже спостережено і більше чи менше досліджено, не належить до якогось одного часу, не синхронічне в собі. Бо сонце бачимо таким, яким воно було 8 мінут перед тим; найближчу зорю такою, якою вона була перед 4,3 роками; дальші зорі бачимо ще в дальшій минувшині, від деяких світло доходить до нас за тисячі, мільйони і сотні мільйонів років. Отже, все, що бачимо на небі тепер, є власне мішаниною різних часів і епох. Це історія неба і дуже своєрідна історія: в ній нема цілости, а є тільки окремі об'єкти, подані в різні часи. Що є і що відбувається тепер, не знаємо, окрім найближчої околиці — планетної системи. Якби в однім спільнім фільмовім образі зібрати докупи історію, скажім, України, почавши від льодових періодів і перейшовши через епоху переселення народів, через часи скитів, сарматів, хозарів, печенігів, половців, татар, воєн Хмельницького, руйнування Січі, панщини і кінчивши колгоспами, подавши при цьому всі форми культурного розвитку і соціяльних відносин разом із людським побутом, — то чи можна було б у такій мішанині речей і процесів знайти якусь красу і порядок? А справа з космосом виглядає в багато разів гірше. Ми не маємо приладу, що давав би змогу бачити світ разом і таким, яким він тепер є, але маємо нестриману фантазію і велику охоту вірити, що й тепер світ виглядає так, як завсіди, як і перед мільйонами літ. "В безнастанних змінах перебуває небо", співав Шілер, але ми на ті зміни не зважаємо.

У цьому нарисі подамо тільки те, що досі сконстатовано наукою, себто що було і що є, і не будемо торкатися цікавого, але покищо безнадійного питання: а що є власне те, що є?

Наука, що досліджує космос, називається астрономією. Ця назва походить теж із грецьких слів і означає зорезнавство, а в стислішому перекладі — науку про закони зір. До кінця вісімнадцятого століття астрономи досліджували переважно соняшну систему. Потім праці астронома В. Гершеля започаткували нову стадію зорезнавства — студії над т. зв. сталими зорями, що знаходяться за соняшною системою. Цю стадію називають стелярною астрономією (stella — зірка). Вона відносилась майже виключно до дослідів над зорями т. зв. Ґалактичної системи (Чумацького шляху), куди належить і наше сонце з планетами.

Років із 50 тому розпочато досліди над світовими просторами поза Ґалактичною системою і відкрито велику кількість зоряних згромаджень, т. зв. мряковин, різної форми, часто спіральної будови. Ці утвори розкинені по всьому небесному просторі на взір відокремлених островів, і тому найновіша галузь астрономії, що вивчає якраз ці острови, називається інсулярною астрономією (insula — острів).

Ми перейдемо по черзі всі ці три стадії, тримаю-

чись невідступно нашого основного предмету: будова космосу.

Отже, як збудований космос? На це питання можна дати тільки часткову відповідь, бо хоч дотепер досліджено багато світових просторів, одначе область дослідженого становить покищо тільки частину того, що називається космосом і невідомо, чи всесвіт має якісь межі та чи не є він безмежний і безконечний.

Перше, ніж перейти до спису останніх здобутків астрономії, подамо коротеньку історію еволюції людських поглядів на будову світу. Всі культурні народи старих часів, як от вавилонці, єгиптяни, індуси, китайці, греки й народи середущої Америки (Марія) мали свої власні, вироблені довгими віками астрономії, звичайно, дуже примітивні й незгідні з дійсністю. Для прикладу подамо тут погляди греків. Найстарші відомості щодо цього знаходимо в пам'ятниках старогрецької словесности (поеми Гомера й пісні Гезіода). З них бачимо, що старі греки вважали землю за осередок усього світу (ґеоцентризм), а саму її уявляли собі в образі великого кружала (дискосу). Посередині цього кружала на горі Олімпі сиділи боги. Землю оточувало велике море-океан. Хвилі цього океану били в кришталеве склепіння неба, що наче величезна миска прикривало землю зверху. Сонце, місяць і зорі ходили по небі різними дорогами, поринаючи під час заходу в морські хвилі, щоб освіжитись там і набравшись сили, знову викотитись на небо й звідти світити людям. Бо люди стояли в осередку всіх інтересів неба і землі. Все було для них.

Різним групам зір, що творять на небі ніби якісь цілості і що їх називаємо сузір'ями, греки понадавали окремих назв, добачаючи там певні предмети, або постаті богів чи героїв, напр., Віз, Оріон (косарі). Возом бог сонця переїжджає Чумацьким шляхом, а мисливець Оріон зі своїми собаками полює на Бика, і т. ін. З важніших сузір згадаємо тут про так звані сузір'я Зодіяка (звірникового кола). Вони називаються: Баран, Бик, Чепіги (Близнята), Рак, Лев, Діва, Ваги, Скорпіон, Стрільці, Козоріг, Водяник, Риба. Як нам здається з землі, сонце протягом року переходить через усі ці сузір'я. Вони творять на небі замкнене коло.

Зорі поділяються на дві нерівні ґрупи: сталі зорі, що їх велика більшсть, і мандрівні, або планети. Перші не міняють на небі свого місця супроти інших зір, другі мандрують поміж зорями, зачеркуючи на небі різні покручені дороги. Вже згадані вище старосвітські народи знали п'ять планет: Меркурія, Венеру, Марса, Юпітера і Сатурна. До них зачислювали сонце і місяць.

З бігом часу старі уяви про будову світу помалу мінялись, і вже в шостім столітті перед нашою ерою школа Пітаґорейців прийшла до думки, що земля має форму не кружала, а кулі, так само сонце й місяць. А грек Ератостен навіть обчислив, досить докладно, поперечник землі. Птолемей (87—165 перед Хр.) учив, що куля землі творить осередок усього світу; надокола неї по прозорих кришталевих сферах порушуються зорі; по найближчій до землі сфері ходить місяць, а по дальших шістьох Меркурій, Венера, Сонце, Марс, Юпітер і Сатурн. На останній, найдальшій, восьмій сфері знаходяться старі зорі, що сидять на ній, наче блискучі діяманти. Сфера сталих зір замикає світ і творить його кінець. Далі нема нічого. Цей образ світу відомий під назвою Птолемеївської системи. На зміну їй прийшла система Коперніка (1473-1543 по Христі): в осередку світу стоїть не земля, а сонце (геліоцентризм); довкола сонця кружляють земля і планети, а довкола землі місяць. Свій коловий обіг довкола сонця земля робить за один рік, обертаючись одночасно довкола своєї осі за 24 години, від заходу на схід. (Віссю землі називаємо уявну просту, що проходить через її осередок і т. зв. Полярну зірку. Ця зірка видається для нас непорушною, себто протягом доби не міняє на небі свого місця. Інші планети мають свої орбіти й свої роки. Щодо сфери сталих зір, то Копернік залишився при старих поглядах. Хибою Коперніκової теорії, окрім геліоцентричности, було твердження, що дорога землі довкола сонця, як і дороги інших планет, має форму кола. Цю хибу виправив Кеплер (1571—1630), що так уточнив систему Коперніка: 1. Земля і планети оббігають сонце по еліпсах, що всі мають одно спільне вогнище (фокус), а в тім огнищі є сонце. 2. Цей колосоняшний рух відбувається так, що радіус-вектор кожної планети (проста, що кождочасно лучить осередок планети з осередком сонця) в рівні часи зачеркує рівнопільні кути-сектори, для кожної планети інші. 3. Кожна планета відбуває свій повний оборотовий рух довкола сонця в різні часи, себто кожна планета має свій інший рік. При цьому квадрат року кожної планети і куб великої осі її еліпси прямопропорційні. Це значить, що коли квадрат року землі поділити на куб довжини великої осі її орбіти, то вийде таке саме число, як для кожної іншої планети, дарма що вони мають інші роки та інші еліпси-орбіти.

Ці закони показують, що саме відбувається в соняшній системі і як саме відбувається. Мало того, у них криється ще одна дуже важлива річ: вони дають нам можливість знайти відповідь на питання, чому саме так діється, себто, чому саме наша земля та інші планети кружляють довкола сонця, а місяць довкола землі. Бо з цих законів неминуче випливає висновок, що між сонцем і планетами діє т. зв. в механіці доосередкова (центрипетальна) сила, що примушує планети падати в напрямку сонця. Цього вони не роблять тільки тому, що в природі діє ще закон інерції: кожне матеріяльне тіло має властивість зберігати напрямок свойого руху і скорість його. Відкриття доосередкової сили в соняшній системі, зроблене на основі законів Кеплера, належить Ньютонові (1643—1724). Цю силу, відому під іменем сили ґравітації (тяжіння), Ньютон узагальнив, приписавши її до невід'ємних властивостей матерії: між кожними двома матеріяльними тілами діє сила, прямопропорційна до добутку їх мас і оберненопропорційна до квадрату віддалення між ними. Кожні два тіла мають здібність наближатись одно до одного. Звідки ця здібність походить, невідомо. Робились численні проби її вияснення, але без успіху. Теорія релятивности (відносности) зводить ґравітацію до інерції. На цій підставі тяжка маса й інертна маса поняття ідентичні, а планети порушуються довкола сонця тільки завдяки силі інерції. Таким чином, подана вище дефініція інерції, що вимагає збереження простолінійности руху тіла, відпадає. Вертаємось до Аристотеля, що вважав коловий рух за вільний рух, а простолінійний — за вимушений силами.

Знання закону ґравітації помогло астрономам зробити численні й великі відкриття у світових просторах і піднесло науку астрономії до такого ступня точности, що навіть постало поняття "астрономічної точности", себто найвищої точности. (Далі на стор. 29)

Оттава -- столиця Канади

Фота: **Бетті Мартлок**

Минулого року Оттава святкувала своє сторіччя. Ювілей на европейську мірку не дуже то "старий", але для американського континенту і сто років поважний вік.

До того ж, як справжня жінка, Оттава й собі пустилась на хитрощі: вона таки старша, як признається всім — народилася вона зараз по війні США та Великобританії в роках 1812-1814. Ще тоді стратеґічні міркування спонукали британський уряд вислати експедицію під проводом полковника Джона Бая, доручивши йому побудувати канал, який забезпечив би сполучення поміж містами Верхньої та Долішньої Канади, у випадку нападу США.

Сьогоднішня Оттава стоїть там, де висів полковник Джон Бай. Крім побудови каналу Рідо, Бай заклав два села, які швидко розрослись у містечко, назване в честь його основника — Байтавн.

Виникнення і свій дальший розвиток Оттава завдячує війнам: війна з США створила її, а наполеонівські війни в Европі прискорили її розвиток. Тоді Англія була відрізана від Европи і змушена була звернутись по деревину до своєї колонії — Канади. Долина річки Оттави, що тоді видавалась невичерпним джерелом деревини, швидко залюднювалась. Коло ста років річки Оттава, Рідо та Ґатіно безупинно сплавляють дерево.

У ті часи про мешканців Байтавну — лісопромисловців та лісорубів — ходила не дуже то добра слава: побожні канадійці запевняли, що "в Байтавні Бог не існує". У середині 19-го століття "лісні королі оттавської долини", які здебільша починали з сокири та грубих мозолів, стали широко відомі в світі. Уже в ці давні для молодої Канади часи вулиці Байтавну, висловлюючись делікатно, чаділи "політичними суперечками": темпераментні реформатори і такі ж консерватори уславили майбутню столицю Канади знаменитими "понеділками бійок камінням".

Однак, не цьому буйний Байтавн завдячує своє третє піднесення — перетворення на столицю Канади. На честь бути державно-політичним центром країни претендувало багато канадійських міст: Гамільтон, Торонто, місто Квебек, Монтреаль і

Оттава. Пам'ятник поляглим.

Кінґстон. З маленького й непоказного Байтавну просто кпили, признаючи за ним одну-єдину якість: "Місце — найближче до північного бігуна..." "З таким само успіхом можна зробити осідок уряду в Лябрадорі", — заявив з сарказмом один з послів.

Вибір столиці, врешті, поклали на волю королеви Вікторії. Кожне місто-кандидат на столицю подало довгі списки своїх якостей з найвірогіднішими запевненнями, що саме воно найпридатніше на столицю Канади.

Байтавн, що ще в 1855 році був перейменований на Оттаву (від р. Оттава), не міг похвалитись своєю промисловістю, як Торонто, чи космополітичними барвами, як Монтреаль. Молода й невеличка ще тоді Оттава скромно висунула лиш своє вигідне стратегічне розташування (віддалення від кордонів) і майже рівну віддаль від решти великих міст. До цього додавались ще прекрасні краєвиди та густі ліси, які забезпечували будівельним матеріялом. Більші міста вислали у столицю В. Британії своїх представників з петиціями, а за Оттаву промовляли самі факти.

Надходив новий 1857 рік, який і приніс до Оттави вістку, що вибір королеви Вікторії зупинився саме

Оттава. Парлямент.

Оттава. Урядовий центр міста, що потопає в зелені.

на ній. З того часу в ній почали зосереджуватись усі державні установи. Почалась доба перетворення сіренької Оттави в гарну столицю...

У чому ж чар Оттави? Матеріяльно — у зелені, у воді. Точніш у трьох річках та каналі, що розтинають Оттаву на частки. Її чар також і в парках та алеях, які розміщені в місті і навколо нього. Оттава справді місто зелені і тюльпанів, Оттава — місто чистого повітря та широких повноводих річок.

Серце Оттави — парляментарні горби з великими й гарними будівлями федерального парляменту та міністерств, побудованих у змодернізованому ґотичному стилі. Канал, побудований за почином полковника Бая, основника Оттави, тягнеться понад 20 миль завдовжки. Він так і не був використаний для воєнних цілей, для яких призначався і тепер по ньому плавають моторові човни з туристами.

Славний Рокліф Парк та дослідна фарма творять дві найбільші зелені плями на пляні Оттави.

А все таки, щоб у приїжджого до столиці Канади лишилося гарне враження про місто, його треба провезти по Оттаві дуже вміло і не показувати зайвих деталей, бо столиця щойно тепер причепурюється, бо поруч чудових куточків ще зустрінете в ній мізерні напівбараки, а то й смітники. Місто ще й досі перерізають 6 залізничих віток. Та ці всі недоліки зникнуть безслідно протягом наступних 20 років, на які запляновaна розбудова й перебудова канадійської столиці. Залізниці винесуть за місто, будинок залізничної станці перетворять на оперовий театр, а нові впорядковані дільниці заступлять рештки брудного Байтавну.

Духово — чар Оттави в молодості, у пульсуванні росту, багатомовності цього міста. Її чар, як і кожної столиці, в політичній атмосфері, що прикрашує будні відвідинами великих артистичного і сильних політичного світу.

* * *

І ще пару слів про оттав'ян. Як і належить столиці, якщо нею є невелике місто, Оттава — місто державних урядовців та чужоземних представників. Це нормально. Цікавішою є, звичайно, благородна частина мешканців столиці — оттав'янки. Статистика виказує, що в Оттаві на кожного чоловіка припадає 7.3 жінки — це не коректорська помилка, а таки сім і три десятих! Чепурні й нечупари, високі й куці, стрункі і пухкенькі — всі вони по 8 годин денно ховаються від людського ока за столами різних установ. Не здивуйтесь же, що й голова міста також жінка. Так, так! Панна Шарлотта Віттен не тільки жінка, а ще й найабсолютніший диктатор в історії світу, як запевняють отав'яни. Так говорить, звичайно, чоловіча частина оттав'ян, й причина тому — заздрість.

Ще й про земляків. Є в Оттаві буковинці, є галичани, є католики, є й православні. Є й просто українці. Дехто з цих останніх вміє шукати в Оттаві подібности до Києва. Новоприбулого можуть повести на парляментську вежу, де справді легше дихається, відки видно, як поукраїнському тікають у далечінь обрії, видно широку ріку в долині, навіть пара димарів стирчать понад нею, що нагадує краєвид Подолу з Володимирової гори.

Т. Улянченко

Оттава. Річка Оттава.

Оттава. Досвідна фарма.

Оборона Замостя

Спогад з нагоди 35 роковин

Передовсім, для повнішого зрозуміння описуваної тут історичної видатної події, що їй в кінці серпня ц. р. якраз довершились 35 роковини, потрібно, бодай коротенько і побіжно окреслити тодішню політично-воєнну ситуацію, на тлі якої та подія відбулася.

У кінці 1919 року Україна переживала трагедію воєнного розгрому, який мало не привів її до катастрофи. Через те, загрожена зо всіх боків ворогами Україна змушена була для рятування своєї волі й державности увійти у воєнний союз з Польщею, щоб з'єднаними силами оборонятися в першу чергу проти найбільш небезпечного московського комунізму, який в однаковій мірі смертельно загрожував обом союзним народам. Українська армія щасливо вирвавшись із жахливого "Трикутника Смерти" під Любаром і, відбувши єдиний в історії українського війська та рідкий, незвичайний й у світовій історії рейд у запілля ворога — знаменитий Зимовий Похід, — повернулась осяяна славою з того походу 6. 5. 1920 р. і зразу ж стала на нову боротьбу з Червоною Москвою. На півдні України вона зайняла важливий фланговий відтинок спільної з поляками фронтової лінії поруч союзної польської VI. армії й успішно обороняла свої бойові становища.

Шоста Січова стрілецька дивізія на чолі з генерального штабу полковником (пізніш генералом) М. Безручком діяла в той час окремо від головних сил українського війська і перебувала разом з частинами III. польської армії на півночі, з ними у квітні вона здобула столичний Київ і стояла там залогою разом з поляками.

Після прориву більшовицькою кіннотою Будьонного польського фронту в районі Сквири, польські й українські війська змушені були до відступу. Особливо швидкими темпами посувалась польська фронтова лінія, у складі якої перебувала VI. Січова дивізія, що в початку червня лишила Київ і збройно посувалась на захід лісово-багнистими обшарами Полісся. По серії перехідних завзятих сутичок і більших — спланованих боїв, дивізія нарешті міцніш осіла в районі Холм-Красностав-Грубешів-Замостя, де майже цілий серпень провадила успішні оборонні дії. Така була ось на той час загальна бойова ситуація на терені розташування дивізії.

Наскільки пригадую, десь так від половини серпня 1-ша саперна сотня 6-го Технічного куріня при штабі дивізії перебувала в м. Красноставі, в околицях якого будувала другу запасну лінію фортифікацій по р. Вепрі, бо це запілля входило в бойовий відтинок однієї з наших піших бригад, яка приблизно за 14 кілом. на схід стояла на фронті. З того боку безнастанно гуркотіли і гупали гармати, а іноді, особливо за нічної тиші, було чути і клекотіння кулеметів.

Саперні праці під Красноставом добігали кінця, коли раптом вночі на 23 серпня сотня отримала із штабу дивізії наказа негайно припинити працю і прибути до м. Замостя. До полудня наступного дня сапери 1. сотні з'явились у Замості, де вже застали і 2-гу саперну сотню, стягнену сюди таким же наглим способом. Таким чином 6-й Технічний Курінь опинився у Замості майже в повному складі — з двома саперними і залізничною сотнями, з обозом і штабом з винятком зв'язкової сотні, що була розсипана зі своїми телефонами по фронтових частинах.

У штабі дивізії довідались ми про досить непевну бойову ситуацію, що навіть може дуже загрозити становище дивізії. Досить глухо мовилось, що з польських агентурних джерел доходять відомості, ніби кінну армію Будьонного, яка стоїть під Львовом, викликає комісар Троцький під Варшаву і що ніби вона у свойому рейді зможе правдоподібно зачепитися за Замостя. З того, мовляв, для української частини, що заняла місто, виникає грізна, навіть смертельна небезпека з огляду і на малі сили залоги міста, і на абсолютну технічну непристосованість його до оборони проти колосальної кількости більшовицької кінноти; і це тим більше, що вище польське командування має намір не здавати Замостя, утримання якого входить у ширші пляни оборони самої Варшави, загроженої армією Тухачевського. Значить ясно: ніякого відступу не може бути, ані навіть ніякого маневрування.

Закипіла жвава, з напруженням усіх нервів і фізичних сил робота. Згідно із вказівками штабу оборонна лінія мусіла охоплювати замкненим колом усе місто, бо навколішні простори зо всіх боків міста давали можливості нападу. За обрахунками лінія укріплень мала 18 кілометрів довжини, яку з недостатніми живими технічними силами і наявними мізерними технічними матеріяльними засобами годі було у найкоротший термін побудувати у формі суцільної ланцюгово пов'язаної системи. Довелось таки добре подумати, поки винайшли таку складну систему окремих у різних місцях штудерно побудованих гнізд оборони з відповідним угрупуванням окопів, звідки давалась би повна можливість найефектовніше використовувати силу перехресного кулеметного і рушничного вогню. Протягом чотирьох неповних діб така система взаємно вогнево-пов'язаних позицій навколо міста була побудована, причому і все передмістя загальної 18 кілометрової оборонної лінії було обтягнено колючим дротом; у деяких найчутливіших небезпечних місцях цей дріт тягся навіть у три-чотири смуги попарних рядів. Всі ці на загал досить сильні таки польові укріплення, як виявилось пізніш, відіграли дуже значну ролю в цілому перебігу оборони.

Останні дротяні загороди навколо міста були закінчені 28 серпня пополудні, а вже о 4-ій годині отримали вістку, що кіннота Будьонного наблизилася до Замостя, заповнює лісові околиці й оточує місто. О годині 6-й під вечір був зачинений останній вихід з міста на північ по красноставській дорозі, яку встигли замкнути дротяними рогатками зараз же по в'їзді до міста обозу одної нашої частини і перед самим несподіваним наскоком ворожої кінної розвідки.

З того моменту почалась грізна облога 10-тисячними полчищами страшної червоної розбещеної кінноти малого історичного містечка Замостя, у якому замкнулася

невеличка залога з ядром кількох нечисленних українських відділів, на чолі з командиром Української Січової Дивізії і начальником залоги полк. Безручком. Головні бойові сили дивізії — дві піших бригади, головна маса артилерії, кінний Гордієнківський полк, команди кулеметчиків і гренадирів та інші дрібніші допоміжні відділи — активно оперували на плацдармі біля м. Грубешова, у склад же обложеної в Замості залоги тоді входили лише малі частини VI. дивізії — штаб, штабова сотня, технічний курінь, кінна сотня 6-го кінного ім. кошового Костя Гордієнка полку, одна батарея легких польових гармат й обслуга кількох дивізійних обозів. Крім того, під команду начальника залоги підпали місцеві польські військові частини — батарея тяжких гармат, неповний етаповий курінь з молодих, майже необучених рекрутів і незначна частина якогось польського пішого (не то 10-го не то 30-го — не пам'ятаю) полку; крім того, по внутрішніх лініях курсував ще один польський невеликий панцерник з двома гарматами, який робив дуже помітну корисну службу тим, що в разі потреби, легко маневруючи, вчасно перекидав свій вогонь на різні відтинки позицій.

Дві доби безперервно атакував Будьонний укріплення Замостя, щораз побільшуючи інтенсивність і поширюючи терен дії. Правда, вогнева сила наших гармат й особливо влучний перехресний вогонь кулеметів, добре розміщених на майстерно фланкованих окопах, громив ворога, завдаючи йому дошкульних втрат, змітаючи його чи змушуючи до відступу або до безчинного залягання під дротяними загородами. Дуже часто у багатьох місцях ворожі лави навіть не допускались до дротів і по значних втратах завертали назад; однак, на зміну їм висувалися нові лави. За весь час численних ворожих нападів лише щось зо два чи три рази пощастило було більшовикам продертися через наші дротяні заборола. У всіх тих випадках посиленим вогнем, чи навіть контратакою, такі прориви негайно були ліквідовані. В одному випадку на відтинку технічного куреня прорив дротів ліквідували самі сапери. Іншого разу більшовики необачно вночі загналися на болотяну розлогу луку, слабо через те забезпечену дротами тільки в один рідкий ряд, що, можливо і спокусило напасників. Ускочивши у трясовиння, будьоновці хоч і повалили слабкі дроти, але почали грузнути у болотяному ґрунті і з переляку та несподіванки зняли страшенний розпачливий крик та лемент. На це місце негайно прискочила частина дивізійного резерву і добила потопаючих у болоті, а решту розігнала.

Однак становище обложених у Замості щораз погіршувалось. Люди без сну і без відпочинку беззмінно на бойових становищах потомились і виснажувались. Так само безнастанно вичерпувались і засоби амуніції та запаси харчів і футражу. Для годівлі обозних коней смикали вже солом'яні стріхи на старих допотопних будинках на краях міста. В рядах оборонців збільшувалась також кількість убитих і поранених. Бракувало санітарної обслуги і медичних засобів.

А Будьонний завзявся таки за всяку ціну здобути Замостя і перевішати в ньому українську залогу, бо з ночі з 29 на 30 серпня почав приспішувати наступ і безоглядно кидати на штурм великі маси своїх мояків. Залога кріпости одчайдушно відбивалась, виснажуючи рештки сил.

Та ось несподівано десь пополудні в останній день бою (30 серпня) закружляв польський літак і по якімсь часі скинув під ратушу пакет для команди залоги. Блискавкою розійшлась бадьора вістка, що на визволення Замостя прямує швидким маршем польська група генерала Сікорського. Оборонці зразу ж оживились і підтягнулись. Свідомість близької допомоги і надія на скорий кінець терпінь увілляли у всіх свіжі сили. Хоч ворожий наступ у той час якраз досягав кульмінації, проте залога енергійно стримувала його густим убивчим вогнем, уже безоглядно вичерпуючи останній запас амуніції.

За якусь неповну годину по отриманні радісного повідомлення стало помітно, як слабне і заломлюється ворожий наступ. Більшовицькі лави помалу скрізь завертались назад і ховались в околичних лісах...

Більшовики Замостя не здобули і відтупали. Вдала оборона цього міста значно спричинилась до загального заламання більшовицького фронту і до загального більшовицького відступу.

М. Битинський, майор армії УНР.

Ліси на пісках півдня

Інститут лісу (колишній інститут лісівництва) Академії наук УРСР провадить важливі дослідження щодо розв'язання проблеми заліснення нижньодніпровських пісків.

Широкою смугою від Каховки до Кінбурнської коси простягнулися на лівому березі Дніпра нижньодніпровські піски. Вони складаються із семи окремих піщаних масивів (арен) і ряду малих піщаних острівців, відокремлених один від одного просторами супіщаних чорноземів. Площа арен становить 160 тисяч гектарів, а разом з приаренськими супісками — 210 тисяч гектарів.

Умови для вирощування лісу на пісках півдня України дуже важкі. Це пояснюється рухливістю пісків, тривалими засухами і бідністю пісків на поживні речовини. Коріння дерев у цих районах дуже часто пошкоджуються лялечками хруща та ін. Усі спроби виростити тут ліс і освоїти піски, спроби, що мають понад 100-літню історію, зазнавали невдач. Виникла навіть гіпотеза про одвічне безлісся нижньодніпровських арен, про їх повну або часткову лісонепридатність. Проте, організована кілька років тому, спільна експедиція інститутів лісівництва та археології Академії наук УРСР знайшла на нижньодніпровських пісках багато слідів давньої культури, які дали можливість відновити важливіші особливості історії ландшафтів нижньодніпровських пісків за останні 4—5 тисячоліть. Стало безсумнівним, що в новокам'яному і бронзовому віках територія Нижньодніпров'я була вкрита сосновими масивами і густо заселена осілими племенами. Матеріяли і факти з історії нижньодніпровських пісків відкинули гіпотезу про їх одвічне безлісся й лісонепридатність, дали безперечні докази перспективности масивного лісорозведення.

Початі в 1950 році дослідні роботи довели ефективність запропонованого дійсним членом Академії наук СРСР П. Погребняком торфово-гніздового способу посадки сосни. Ідея торфування пісків під лісові культури вперше була висунута академіком Г. Висоцьким, але проведені в 1936 році досліди показали, що суцільне торфування всієї лісокультурної площі коштує дуже дорого.

Спільними зусиллями працівників науки і виробництва була розроблена і запроваджена у практику система квадратно-гніздового торфування, яка цілком виправдала себе і дала можливість досягнути високого відсотка приживлення, хорошого росту культур.

Новий спосіб посадки пройшов виробничі випробування на великих площах. Вперше в історії заліснення нижньодніпровських пісків було досягнуто таких високих наслідків. Приживлення становить 60—70 відс., а окремі передовики добилися 80—95 відс. приживлення на досить великих масивах пісків. Молоді ліси успішно ростуть всупереч "пророцтвам" деяких маловірів про неминучу загибель цих посадок.

На нарадах працівників лісового огсподарства, зайнятих залісненням пісків, відзначалось, що дали хороші наслідки лише культури, посаджені торфово-гніздовим способом.

Зараз торфово-гніздовим способом уже здійснено посадки на площі понад сім тисяч гектарів бугристих пісків Нижньодніпров'я. Його почали впроваджувати і в інших районах України, а також на пісках Волги і навіть Прибалтики.

З метою узагальнення досвіду та обговорення дальших перспектив заліснення пісків торфово-гніздовим способом Академія наук УРСР скликає в серпні широку конференцію за участю науковців і виробничників-лісівників. У роботі конференції візьмуть участь учені Москви, Ленінграда, а також Білорусії, Литви та інших республік.

Інститут лісу АН УРСР готує до видання монографію, яка висвітлить природу, способи закріплення і освоєння нижньодніпровських пісків.

("Літер. Газета", Київ, 30. 6. 55 р.)

ДІМА

БІЛЯ МОРЯ

**
*

Може й справді людина
Прийшла із моря?..
І тому наша кров має присмак соли,
А в Бетховена гнівних симфоніях часто
Ніби чути стихію морську...

Може й справді людина
Прийшла із моря?..
І тому ваші очі такі ж мінливі,
Як і колір тієї грайливої хвилі,
Що до берега зараз пливе...

ЗАМІСТЬ ЛИСТА

О знаю! Поруч вас
було б гарнішим вдвічі
Вечірнє море... І раділи б небеса...
І може б ще раз на моїм обличчі
Розквітла радости краса...

ХВИЛІ

Хвилі котилися тяжко, повільно,
Ніби вагітні столітньою тугою...
Хвилі одна за другою
Підпливали до берега, щоб
Пожалітися скелям...
Про що?..

**
*

Дні минали... Слова ненаписані
Подружили зі скелями гострими.
— — — — — — — —
Альбатрос (ніби лист невідісланий...)
Загубився у синьому просторі.

ТРОЯНДИ

Здавна троянду вважають щасливою квіткою, квіткою кохання. З неї сплітали вінки, вшановуючи ними переможців. У Персії, де вперше почали вирощувати ці квіти, багато віків тому було створено поетичний образ солов'я, що закохався в троянду.

З Персії троянди були завезені в Грецію. Під час урочистих свят древні греки прикрашали гірляндами троянд свої палаци, храми, статуї богів.

У древньому Римі на початку літа відзначався день троянди — день поминання всіх померлих. В епоху розквіту могутньої Римської імперії на урочистих святах високопоставлена знать усе прикрашала трояндами. Відомо, що на одному з бенкетів римський імператор Нерон наказав зробити дощ з пелюсток троянд, і вони сипалися на гостей з відкритої стелі, немов з неба. Цей дощ коштував понад 45 тисяч карбованців золотом, але що було до того Нерону і подібним до нього правителям, — адже вони не шкодували праці своїх рабів!

Цікаво, що імператор Геліобал, зібравши одного разу до себе на бенкет своїх придворних і патриціїв, у яких вбачав таємних ворогів, наказав закрити всі виходи із залі і засипати гостей дощем із троянд. Усі вони загинули під духмяною горою ніжних квітів.

У наш час культура троянд поширилась у всьому світі. З квітів їх, як відомо, здобувається також прекрасна ефірна олія. Для одержання одного кілограма олії потрібно 500 кілограмів пелюсток троянд. Але зате двох крапель трояндової олії досить для одержання літра духів.

„ХОЧ ВЕРТЬ-КРУТЬ, ХОЧ КРУТЬ-ВЕРТЬ..."

Бандерівський "Шлях Перемоги" у числі від 24. 7. 55 р. містить статтю Богдана Коринта "Чуйність — наш обов'язок". Ми вже звикли були до слова "чуйність", хоч ми більше його чули по-російському: "бдітельность". Воно нам так було остогидло, що люди вже добавляли між б і д ще одну букву...

У цій статті автор накидається на Ів. Багряного, на органи ОУН "Українське Слово" (Париж), "Новий Шлях" (Вінніпеґ), "Смолоскип" (Париж), обливає помиями Хвильового, Підмогильного, ну, і мене не помилував...

Автор пише: **"Важко собі пояснити, чому в останні часи розпаношується серед нашої еміґрації угодовство в усіх його виявах, а з тим і заламання нашої постави та відпорности на протимосковських позиціях."**

Зрозуміло? Пропаґуємо не боротьбу з Росією, а мир, не ненависть до російського окупанта, а любов. Правда ж так?

Далі автор пише: **"До цієї китиці належить теж афера Волиняка, який видає в Канаді "Нові Дні" і читанки для шкіл."** Тут автор посилається на "документальні докази" (так і написано. П. В.) В. Барагури і Б. Гошовського, підперті Е. Козаком ("Відгукнувся належно тільки "Лис Микита" — Слава Козакові!).

Зрозуміло до якої "китиці" я належу? До тих, що пропаґують любов і мир з росіянами. Що ж зробити з такими типами? Звичайно: розстріляти, або в крайньому разі хоч путом і цуркою задушити!

Але послухаймо, що пише **про ці самі** мої читанки другий орган партії Бандери: **"Тут зате багато протиросійських приказок. І на перший погляд можна б подумати, що робиться національна робота. Дітям подаються приказки в цілях збудити ненависть до ворога... І шкідливу роботу робить той, хто так хоче виховувати."** ("Гомін України", ч. 9 (198), 28. 2. 53 р.).

Ясно? Зрозуміло, хто робить "шкідливу роботу", намагаючись у дітей "збудити ненависть до ворога"? Та отой же богопротивний Волиняк! І що з ним за це зробити? Звичайно: розстріляти, або в крайньому разі хоч путом і цуркою задушити!

Моя баба про такі партії і таку їх чесність звичайно говорила: "Фу, нечисть людська!.."

Але моя баба була щасливіша за мене: її зобов'язували тільки людська мораль і гідність. Мене ж зобов'язує ще й мораль еміґраційної преси, за якою можна брехати, але назвати брехуна брехуном не можна, можна красти, але назвати злодія злодієм не можна, можна вбити людину, але назвати вбивника вбивником не можна... Бо це буде "некультурно" і "неетично"...

То я й мовчу. Я тільки скажу: Вельмишановний і Дужеповажаний Степане Андрієвичу Бандеро! Та наведіть же врешті порядки у Вашій распралюбезній партії — хай брешуть водно врешті! Не мені це потрібно — дбаю тільки про Ваше членство, яке зобов'язане вірити "своїй" та ще й "добрій" пресі. Ну, і що ж ті нещасні Ваші бандерівчики мають думати про мене: "Шлях Перемоги" пише, що мене треба четвертувати, бо я пропаґую **любов** до росіян, а "Гомін України" — що мене треба четвертувати, бо я пропаґую **ненависть** до росіян?.. Уявіть собі, що вони зважаться і почнуть думати — нова "двійка" тоді просто неминуча. А Ви ж іще й з одною ради не дали.

Немудро Ви керуєте Вашими бандерівцями, слово чести, що немудро! **П. Волиняк.**

ЗМІНА МІСЦЯ ДРУКУ „НОВИХ ДНІВ"

Обставини склались так, що я мушу змінити місце друку журналу і всіх своїх видань. Не від мене це залежало, не хотів я того, але мушу. Хоч я й чекав цього, але все таки це сталось несподівано для мене.

Деякі часописи (імена їх і їх редакторів я просто гидую згадувати) розповсюджують чутки, що Волиняк, мовляв, не має де видрукувати і йде до поляків, щоб цим ще раз "знищити Волиняка". Справді я шукав способів друку в багатьох друкарнях. У Торонті я був у двох польських друкарнях, у шістьох англійських, у двох жидівських і в одній китайській. У Вінніпезі я взяв ціни у друкарні "Нового Шляху", у друкарні "Українського Голосу", у евангельській німецькій друкарні, яка має українські шрифти і виконує українські роботи (зокрема друкує усі видання митрополита Іларіона), у Саскатуні я взяв калькуляцію в українській евангельській друкарні, розвідував також у двох місцях у США.

З цих друкарень найдоступнішою за ціною була українська евангельська друкарня в Саскатуні. Але переїздити мені в Саскатун нема змоги й потреби, а друкувати там заочно, надсилаючи матеріяли поштою і одержуючи залізницею наклад, навряд чи вдасться, бо число тоді регулярно опізнювалось би і могли б бути всякі недогляди. Тому я вирішив купити лінотипа та українські шрифти, робити самому склад і друкувати в першій-ліпшій друкарні в Торонті. На це треба було мати чималу, як для мене, суму грошей, якої я не мав. Та світ не без добрих людей, а "Нові Дні" не без добрих читачів: два читачі з Торонта, до яких я звернувся по запоруку на позику в банку, запропонували мені свої гроші на ліпших умовах, ніж у банку. За їх допомогою я вже купив лінотипа, вирентував для нього місце і наступне число журналу (жовтневе) буде робитись уже на власному лінотипі.

Є ще деякі труднощі з шрифтами (зв'язані виключно з ощадженням грошей, яких бракує), але я не маю сумніву, що все буде переборено. Може статись, що жовтневе число трошки опізниться. Прошу шановних читачів не хвилюватись з того приводу: журнал не вийде тільки тоді, коли я не вийду з хати — як мене вже винесуть з неї... Поки я ходитиму на ногах, то я його видрукую в поляків, у жидів, у китайців, у японців, у бушменів чи в росіян, але він таки вийде. За шість літ я зробив тільки одне подвійне (відпускне) число, не роблячи більше ніякої перерви чи поважного спізнення, як роблять усі наші видавництва. Зроблю все можливе, щоб і надалі забезпечити нормальний вихід журналу.

Шановні читачі мусять урахувати, що я маю тепер величезні клопоти і фінансові труднощі: я ніколи в житті не жебрав і не брав позичок. Тепер я мусів позичити, що мене таки дуже хвилює. Часу в мене тепер просто трагічно не вистачає, отже, кривду зроблять ті читачі й автори, які будуть гніватись на мене, що я

чогось вчасно не зробив чи не відповів вчасно на якогось листа.

У зв'язку з цим я дуже прошу читачів вирівняти свої заборгованості, у кого вони є, і не пропускати нагоди приєднати якогось нового передплатника — сьогодні це особливо потрібне у зв'язку з чималими видатками.

З жовтня виконуватиму й роботи на замовлення: висклaдуватиму все на власному лінотипі силами якісних українських складачів, а друкуватиму у ліпших торонтонських англомовних друкарнях, отже, висока якість роботи забезпечена.

Разом з цим щиро дякую дирекції та робітникам (братчикам і світським) друкарні оо. Василіян у Торонті за те, що вони мені уможливили друкування журналу і всіх моїх видань протягом майже шести років. Вони зробили все можливе, щоб ці видання мали по можливості пристойний вигляд. Мені справді шкода, що я змушений переходити на власне підприємство, бо я того ніяк не хотів: нема в мене на те ні часу, ні грошей, ні бажання, але коли треба, то нічого не вдію — мушу.

П. Волиняк

НАШЕ ЛИСТУВАННЯ

Вельмишановний пане ,Редакторе!

На Ваше запитання з приводу походження відомого оперового співака Леоніда Віталієвича Собінова, що його порушив у листі д-р Юліян Мовчан ("Н. Д." ч. 66), як свої міркування у зв'язку з заміткою "Порядний росіянин і непорядний малоросіянин" ("Н. Д." ч. 64) дозвольте зазначити таке:

1) Л. Собінов таки корінного російського походження. Усі "гіпотези" про його українське походження — безпідставні. В радянському журналі "Театр" (ч. 10, 1954) у статті з нагоди 20-ліття з його смерти читаємо: "...Народився Собінов в Ярославлі, в родині прикажчика, що працював у заможного власника-млинаря; дід артиста, кріпак, незадовго до реформи відкупився з усією родиною від ярославльського поміщика Кокошкіна..."

2) Л. В. Собінов ніколи в театральній трупі М. Садовського не співав, крім його спорадичного виступу в хорі в українській трупі М. Садовського та М. Заньковецької під час їх гастролів у Москві. Тоді він, як мистець повної міри, захопився великою майстерністю цих двох корифеїв і дав свою щиру згоду виступити там.

З приводу порушеного питання хотів би додати, що взагалі останні роки на еміґрації помічається явище вихвачувати діячів культури з чужого середовища і тільки через те, що вони... українського походження або штучно відшукувати українське "походження" чужинців, що виявили симпатії до нашої культури.

В першому випадкові — судити тільки по походженні автора — зустрічаємося з поглядом провінційно-застарілим, недержавним і абсолютно ненауковим. Питання це вже не є нове, але до освідомлення багатьох ще й досі не дійшло. У другому випадкові (як це видно на прикладі Собінова), відшукувати українство у чужинців, що симпатизують нам — розписування в уявній культурній бідності, інакше знову не дозрілий провінційний погляд.

Коли ставити тільки питання походження, то в такому разі Ігор Стравінський, композитор світової слави, теж українськоог походження, бо його батько, — Федір Стравінський, — відомий оперовий співак (бас) Імператорських оперових театрів був справді українцем і навіть діяв у свойому середовищі. Але що дала б галасанина, що Ігор Стравінський — українець? У чому він виявив зрозуміння української музичної творчости? — "Пєтрушка"... "Жар-птіца"? — Чи ж удалося полякам зробити Ф. Шопена тільки польським, хоч вони мали тут підстави це стверджувати куди більше?.. Не вдалося. Безпідставні й твердження намагатись "українізувати з походження" Глінку: кожний скаже, що російська стихія пісні "Ночь морозная" передана з розмахом і більшим зрозумінням середовища, порівняно до сльозливо-штучного сентименталізму та псевдонародности його "Гуде вітер вельми в полі". Чи ж опера Чайковського "Черевички" може витримати порівняння зі знанням народньої стихії Лисенкової "Різдвяної ночі"? Чи згадаймо ще раз Стравинського? Це ніколи не переважить їх цілої творчости, що українським середовищем не живилася і тому й душа нашого народу вірно відображена в ній бути не могла.

Лишаюсь з пошаною до Вас

В. Ревуцький

Вш. п. Микола Дербуш, Міннеаполіс, США. Не гнівайтесь, але я таки не видрукую осуду від українців Міннеаполісу і Сант Паула наклепницької писанини на мене в "Свободі", "Гомоні України" і в "Лисі Микиті". Скажіть, дорогий Пане Дербуш, яка рація друкувати те в "Нових Днях", коли ми з Вами певні, що 99.99% читачів "Нових Днів" не сумніваються, що то найбрутальніший наклеп? Було б доцільно видрукувати те в тих часописах, які робили ті наклепи, але я навіть не раджу Вам посилати те все туди, бо ж певен, що редакції тих часописів не видрукують того — я вже пробував такі речі робити і переконався, що то даремні намагання.

Скажете, що пропала Ваша праця, що Ви даремно турбували людей, даремно зібрали коло двохсот підписів? Ні, не пропала. Ті підписи мають величезне значення для мене, бо коли я маю в своїх руках документ, підписаний парою сот людей, між якими є п'ять православних священиків, то це вже найкраще свідоцтво моїм читанкам, бодай їх релігійності. Коли під тією резолюцією є підписи двадцятьох кваліфікованих вчителів, то це знову свідоцтво їх якости з педагогічного боку. Коли там я бачу підписи наших вчених і громадсько-політичних діячів, як професори Ол. Грановський, О. Корсунський, мистців, поетів, вояків армії УНР, політв'язнів і всіх інших наших чесних і порядних людей, як Ви їх поділили за групами, то це дає мені не тільки моральну підтримку, а й повну змогу подавати до суду. Коли я цього останнього сьогодні не роблю, то виключно за браком часу.

Я сердечно дякую Вам, Пане Дербуш, і всім тим, що підписали той протест — Ви зробили благородно, бо взялися рятувати людину, коли її намірялись убити морально.

І не гнівайтесь, що я не друкую того всього: видрукувати резолюцію з двомастами підписів та ще фотостати тих підписів, то займе таки багато місця, якого мені дуже шкода. Урахуйте, що я мав уже подібні резолюції (з Монтреалю з півсотнею підписів, тощо), але не маю змоги те все друкувати.

Щиро вдячний

П. Волиняк

Тим кільком читачам, що домагались матеріялів про св. княгиню Ольгу і так зване "тисячоліття" хрещення України.

Таких матеріялів у "Нових Днях" не буде, бо:

1. Ми не сміємо з вами помагати садити святу кн. Ольгу за партійну бандерівську касу.

2. На мою думку ця дата неправильна і політично нам невигідна, бо ми мусимо (і так досі завжди було) рахувати наше християнство від апостола Андрія Первозванного. Коли вже рахувати його з того часу, коли якийсь наш князь був християнином, то чому саме починати з Ольги, коли сто років перед нею князь Аскольд (слов'янського роду) був християнином також? Коли ж підходити дуже формально, то християнство треба б починати з дати хрещення всієї України за св. рівноапостольського князя Володимира... Отже, виходячи з дуже різних точок, прийдемо до висновку, що ця

роковини створені дуже штучно і нічим невиправдані.

3. Припустімо, що з датою все гаразд. Тоді треба знати, що такі поважні ювілеї мусить святкувати не одна партія чи церква, а весь народ. Підготовка до такого свята мусіла б відбуватися найменше два-три роки, а не два-три тижні, як було в даному разі.

4. На концерті з приводу "тисячоліття хрещення" України були виконані сороміцькі пісні, як про це вже писала українська преса (див. "Укр. Прометей", від 25. 8. 55 р.). Чи "Нові Дні" мають брати і в тому участь?

Не гнівайтесь, але я з цього приводу нікому статтей не замовлятиму, а якби й замовив, то шануючий себе автор не писатиме їх, бо не захоче своїм іменем узаконювати все те, про що я сказав вище.

П. Волиняк

Щиро поважаний Пане Редакторе!

Вважаю за свій громадський обов'язок висловити обурення сприводу очорнювання Вас, як видавця Читанок і "Нових Днів". Особливо ганебною є провокативна карикатура на Вас в "Лисі Микиті".

Всім зрозуміло, що ціллю тієї карикатури є застрашення батьків, щоб не користалися з Ваших читанок при вихованні дітей. Цей спосіб боротьби з Вами розрахований на тих, що, вирвавшись з-поза залізної заслони, не позбулися ще й досі психічної травми, набутої в наслідок багалітнього дресування людей страхом.

Багато з них, перебуваючи вже у демократичних країнах, не є ще спроможні висловлювати своїх думок одверто, згідно зі своїми переконаннями. Багато колишніх підрадянських людей застосовують ще й досі запобіжного засобу, який охороняв їх від небезпек у поневоленій батьківщині, а саме — уникнення будь якого осуду "сильних миру цього", відмовчування, або висловлення лише того, що є приємне "проводові". Не кожний з київських "галичан", чи полтавських "волиняків", є вже настілько сміливим, щоб купляти своїм дітям книжки, видавець яких зображений в МВДівській уніформі в українському еміграційному журналі.

Обов'язком українських церковних, політичних і громадянських організацій є помогти колишнім підрадянським людям як найскоріше позбутися страху, відновити притаманну українцям щирість і одвертість у висловлюванню думок згідно зі своїм переконанням, а не з поглядом опонента, чи "вождя". Треба помогти людям засвоїти, що публічна критика недотягнень, помилок, чи негативних вчинків будьякої особи, якби вона не стояла високо на соціяльній драбині, не є хиба, а обов'язок кожного члена людського суспільства, бо є основою цього суспільства.

Нігде правди діти, що в українському еміграційному суспільстві не всі так розуміють цю справу. Є ще діячі, серця яких розтоплюються від нещирих компліментів і похвал і каменіють від відкрито висловленої критики. Вони воліють оббріхуванням, анонімними доносами, чи провокативними карикатурами прибити або знищити небагатьох відважних і цим залякувати інших, щоб тримати їх у покорі й латати свій партійний або парафіяльний "бизнес". Потрібна кількість підлабузників і шабесґоїв, за Вашим влучним виразом, все знайдеться, щоб робити ілюзію "попертя мас".

Нема дива, що при такому розумінні свого авторитету, боротьба з правдивим ворогом заступлена боротьбою з штучно вигадуваними "ворогами народу", а реальна боротьба за загально-національну справу замінюється міжпартійною гризнею.

Але час є найкращий лікар. Люди поволі звільняються від страху, від залежности від отих, які схильні експлуатувати страх, і починають відчувати, що вони є у правдиво демократичній країні, де воля людини реальний факт, а не лише пропаґандивний клич, де наклепник і оббріхувач не критий і винагороджуваний урядом, як в СРСР, а раніше чи пізніше буде покараний за "блок мейл".

Вірю, що в кожній українській партії є багато членів, що здібні думати власним розумом, а не лише головами "вождів" і партійними догмами. Ще більше їх є поза партіями. Вірю, що від цих людей "Нові Дні" матимуть всебічну підтримку.

Не зважайте на брехні. Вони компромітують не Вас, а тих, хто їх вигадує й розповсюджує. Хай Вас Бог боронить від чужих і "рідних" ворогів. А читачі хай допоможуть робити журнал ще цікавішим і ширшим.

Марко Менжега, Міннеаполіс, Мінн., США.

КНИГА ПРО КОБЗАРЯ ВЕРЕСАЯ

У видавництві Академії наук Української РСР вийшов науково-популярний нарис кандидата філософічних наук Ф. І. Лаврова "Кобзар Остап Вересай".

Ця невеличка книжечка знайомить нас з цікавими фактами з життя відомого співця України — Остапа Микитовича Вересая (1803-1890).

Автор нарису докладно висвітлює творчу біографію кобзаря, любовно розповідає про його майстерність, аналізує його пісенний репертуар, говорить про те, як чуйно і дбайливо ставилися до Вересая визначні представники нашої культури. Т. Г. Шевченко любив Вересая і дуже шанував його творчість. Поет подарував свого "Кобзаря" Вересаєві із зворушливим написом: "Брату Остапу від Т. Г. Шевченка". Теплі спогади про Вересая залишив у своїх "Записках минулого" художник-демократ Л. Жемчужников. Відомий український композитор М. Лисенко записав ряд дум і пісень Вересая. Він не раз робив доповіді і повідомлення про кобзарську діяльність Вересая.

Народний співець з величезним успіхом виступав у Петербурзі на етнографічних концертах. Думи й пісні в його виконанні слухали проф. Ф. О. Міллер, солістка петербурзького Маріїнського театру М. Каменська, французький прогресивний буржуазний учений Альфред Рамбо та ін. Всі вони тепло говорили про виконавчу майстерність Остапа Вересая.

"Одного чудового літнього вечора, — згадує Альфред Рамбо, — зібрались ми в університетському саду, щоб послухати кобзаря; його посадили на стільчик, і слухачі утворили навкруг нього коло, яке з кожною хвилиною ставало все більшим. Єдина лямпа, ховаючись у зелені, досить освічувала обличчя кобзаря, голос якого звучав так само чітко, як спів солов'я... Коли Отап виконує одну з своїх жартівливих пісень, варт подивитися в цей час, як він притопує і руками тулуба супроводить музику, беручи сам і на своїй кобзі найхимерніші ноти. Те ж саме, якщо йдеться про мотив танцювальний, він підводиться і відбиває такт ногою; в цей момент його можна було прийняти за молодого козака, побачивши, як він пускається навприсядки... Його життя трохи відрізняється від того, що грецькі перекази приписують самому Гомеру. Селянин Остап Вересай є більш безпосереднім нащадком старих слов'янських співців, він — законний нащадок Бояна й інших "солов'їв" минулого часу".

Громадськість України свято шанує пам'ять талановитого народного кобзаря Остапа Вересая. У 1940 році відзначалося 50-річчя з дня його смерти, а в 1953 році — 150 років з дня народження. Вчені, літературознавці, письменники України прочитали ряд доповідей про творчість Вересая, присвятили йому свої праці і твори. Київська студія кінохроніки випустила спеціяльний кіножурнал до ювілейних днів Остапа Вересая, на його могилу були покладені вінки, сучасні кобзарі й поети склали про Вересая вірші й пісні. Його ювілей перетворився на важливу подію в культурному житті України. Про все це й розказує Ф. Лавров у рецензованому нарисі.

Книга ілюстрована портретами Остапа Вересая. Наприкінці подані думи й пісні Вересая, записані М. Лисенком, О. Русовим, П. Чубинським та ін. Масовий читач знайде в ній яскраві приклади дбайливого ставлення російських і українських письменників, композиторів, художників і вчених до поетичної спадщини народу, побачить, як треба зберігати творчість, допомагати кращим народним співцям, кобзарям, лірникам.

Ф. І. Лавров в 1940 році видав аналогічний нарис прос життя і творчість кобзаря Ф. Кушнерика — учня талановитого кобзаря М. Кравченка. Видавництву Академії наук слід було б включити у свій плян ряд брошур про творчу діяльність сучасних кобзарів та лірників: Є. Мовчана, П. Носача, П. Гузя та інших.

Нашим видавництвам треба бути уважнішими до поетичної спадщини народу, до творів радянського фольклору, до кращих його творців і виконавців.

("Літ. Газета", Київ, 21. 7. 55 р.)

В. Сидельников,
доктор філологічних наук

ПАМ'ЯТНИКИ ДВОМ УКРАЇНЦЯМ

В Україні споруджено пам'ятники двом визначним українцям, які донедавна були об'єктом нападів, як "діячі української буржуазії".

Київський місячник "Україна" (з липня ц. р. перейшов на півмісячник) у числі за березень ц. р. повідомляє:

"ПАМ'ЯТНИК ВИЗНАЧНОМУ ПАСІЧНИКОВІ

В селі Пальчики, Батуринського району, Чернігівської области, споруджено пам'ятник Петру Івановичу Прокоповичу — відомому пасічникові.

У 1814 р. він створив уперше в світі розбірний рамковий вулик. Це поклало кінець хижацькій системі пасічництва, коли для відбору меду бджоляні сім'ї в колодах закурювались сіркою. Енергія бджіл була скерована в потрібному для людини напрямі.

Бджільництву Прокопович віддавав усі свої знання і сили. В 1826 р. в с. Митченках, поблизу Батурина, він заснував народну школу пасічників.

Прокопович розробив ориґінальний метод догляду та утримання бджіл, розробив питання про кормову базу, проведення племінної роботи на пасіках, знайшов спосіб боротьби з захворюванням бджіл на гнильці, який майже без змін застосовується і тепер.

Ф. К. Швець, Л. С. Хом'яков."

В часи гоніння на все українське ("доба", що її розпочав П. Постишев), щось подібне викликало б арешти і розстріли. Хоч з давніх давен і до сьогодні вся Україна користається з вуликів системи Прокоповича, але в ті часи вся українська пасічницька література вилучалась, ліквідовано й журнал "Пасічник", ім'я П. І. Прокоповича згадувати було не дуже то безпечно, а що вже сказати, що вулик Прокоповича міг бути ліпший від американського вулика Дадана-Блята, то вже треба було справді ризикувати життям. Сьогодні ж Прокоповичеві ставиться пам'ятника! Та ще й не зараховано його (бодай у київській "Україні"!) до "велікіх русскіх отечественних пчеловодов", хоч і жодним словом не сказано, що він українець...

Справді: "Не ті тепер люди, Хорол річка не та", як казав Тичина.

ПАМ'ЯТНИК КОШОВОМУ ІВАНОВІ СІРКОВІ

Як повідомляє "Совєтская Культура", у с. Капулівці (18 км. від Нікополя) внезабарі буде встановлено пам'ятника над могилою кошового Чортомлицької (Капулівської) Січі Івана Сірка. Молоді дніпропетровські скульптори А. Білик та С. Духовенко закінчують роботу над погруддям Івана Сірка.

Могила Ів. Сірка в центрі с. Капулівки (проти контори колгоспу ім. Красіна) являє собою чималий курган з кам'яним надгробником, на якому висічено хреста і напис з датою смерти. Починаючи від революції аж до "доби" Постишева ця могила була місцем паломництва націоналістично настроєних туристів. Починаючи від 1933 р. над могилою наглядало ГПУ-НКВС і всіх, хто тільки прибував до неї, арештовували.

Сам пам'ятник було дуже ушкоджено: його побили камінням діти, які за відповідною намовою, звичайно, намагалися збити хреста на ньому. Редакції добре відомий факт, що в 1939 р., при введенні багатопільної сівозміни в колгоспах с. Капулівки, інж.-землевпорядник заплянував був вивести могилу Ів. Сірка у фонд громадського сільського користування, себто вилучити її з земельних фондів колгоспу ім. Красіна, щоб не дати колгоспові права руйнувати її. Цей проєкт Нікопольський райвиконком відкинув і засудив, як "буржуазно-націоналістичну вилазку клясового ворога".

Сьогодні ж на могилі Ів .Сірка офіційно встановлюється пам'ятника!

ТЕАТР В УКРАЇНІ

КИЇВСЬКИЙ ТЕАТР ОПЕРИ І БАЛЕТУ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА

Великим успіхом у киян користується балет С. Прокоф'єва "Ромео та Джульєта" (балетмайстер — В. Вронський, диригент — Б. Чистяков). У ролі Джульєти виступає Є. Єршова, у ролі Ромео — А. Білов. Ці актори виконують також ролі в татарському балеті "Шурам" (муз. Ф. Ярулліна, постава В. Вронського, диригент — Б. Чистяков).

Театр виставляє ще два твори радянських авторів: оперу Ю. Мейтуса "Зоря над Двиною" (реж. В. Шкляренко, диригент — В. Тольба, декоратор А. Бусулаєв) та балет Г. Жуковського "Ростислава" (постава В. Вронського, диригент — А. Климов, декорації Г. Нестеровської та Я. Писаренка).

В майбутньому сезоні колектив готує нову постановку опери М. Глинки "Руслан та Людмила".

На сцені театру було виставлена опера "Мадам Батерфляй" Пуччіні силами оперової студії при Київській консерваторії. Великий успіх випав на долю партії Баттерфляй — студентки четвертого курсу К. Андреєвої. ("Сов. Музика", ч. 7, 1955).

Київський театр опери та балету ім. Т. Шевченка дав нову виставу опери М. Лисенка "Тарас Бульба" (лібретто М. Старицького по мотивам одноіменної повісти Гоголя). Постанова реж. В. Скляренка, диригент А. Климов, хормайстер В. Колісник, декоратор — Петрицький. Ролі виконували: Тараса Бульби — арт. Великого театру А. Кривченя, його дружини — Л. Руденко, Остапа — Д. Гнатюк, Андрія — В. Козерацький, Кобзаря — П. Іванов, Марильці — Г. Шоліна, кошового Кирдяги — Р. Билицький, Воєводи — В. Матіїв.

На прем'єрі, що пройшла з великим успіхом, був присутній К. Ворошилов та керівники партійних і державних організацій УСРР.

ХАРКІВСЬКИЙ ТЕАТР ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ

Своєрідним творчим звітом театра напередодні його тридцятиліття (що буде у вересні) з'явилася нова вистава опери М. Глінки "Іван Сусанін". Режисер виста-

ви — М. Авах, диригент — Л. Худолій, хормайстер — Е. Коноплльова, декорації — Д. Овчаренко. Танки поставив балетмайстер В. Бойченко.

Партію Сусаніна виконував молодий співак Є. Червонюк. В опері приймали участь: А. Виспрьова (Антоніна), О. Сліпкова (Ваня) та інші.

("С. М." ч. 6, 1955)

Вистава "Івана Сусаніна" до тридцятиліття українізації харківської опери — сумна подія, а не досягнення. Врешті "Іван Сусанін" ("Жизнь за царя") йшов далеко раніше 1925 р. на харківській сцені. В цей рік він був на спискові заборонених опер. Як далеко русифікувалось українське оперове мистецтво хочемо нагадати один факт. Першою новою поставою сезону в розмосковленій Київській опері (що була українізована рік пізніше харківської) з'явилася остання опера всесвітньо відомого композитора Дж. Пуччіні "Принцеса Турандот". Написана напередодні його смерти (1923 р.), ця опера була тоді новиною на всіх оперових сценах світу. Українська опера стояла тоді на рівні новітнього світового оперового репертуару. А тепер... радянський варіянт російської опери М. Глінки, що наступного року буде святкувати свій... 120 літній ювілей (написана 1836 р.). Регрес до дати 30-ліття розмосковлення опери — очевидний...

НОВІ П'ЄСИ УКРАЇНСЬКИХ ДРАМАТУРГІВ

Після Другого Всесоюзного з'їзду письменників українські драматурги написали ряд нових творів. Деякі з них присвячені життю колгоспного села. Це — комедії В. Минка "Мовчати заборонено", Є. Кравченка "Літа молодії", п'єса А. Шияна "Рушники".

На сторінках журналу "Дніпро" надруковано п'єсу Л. Смілянського "Червона троянда" — про діяльність великої української поетеси Лесі Українки. Ця п'єса вийшла окремим виданням і у видавництві "Мистецтво". В. Собко закінчив роботу над драмою "Золоте листя" — про радянських спортсменів, які борються за нові рекорди, про виховання молодого покоління. Герої п'єси В. Суходольського "Круті схили" — молоді патріоти, які на заклик київських комсомольців пішли працювати на вугільні шахти Донбасу.

Театри республіки до наступного осінньо-зимового сезону готують нові спектаклі. Окремі театри працюють у співдружності з Л. Дмитерком, Я. Башем, П. Лубенським та іншими драматургами, що створили нові п'єси.

("Літ. Газета")

В ХАРКОВІ

Обговорення віршів молодого поета

За останній час секція поезії Харківської філії СПУ посилила увагу до творчости молодих авторів — членів літературної студії.

Недавно на засіданні секції були обговорені вірші молодого поета Ю. Стадниченка. Його кращим творам, присвяченим життю студентської молоді, майбутнім майстрам шахтарської справи, притаманні простота, лірична схвильованість, образна конкретність. Проте, як справедливо вказали учасники обговорення М. Шаповал, Ю. Герасименко, О. Кравцов, З. Кац, І. Вирган та інші, багато поезій Ю. Стадниченка ще поверхові, деклярaтивні, написані невправно.

Літературний вечір

Нещодавно група харківських письменників зустрілася з трудящими Червонобазарського району міста.

Районний Будинок культури був переповнений. Послухати виступи літераторів прийшли робітники, службовці, учнівська і робітнича молодь.

Літературний вечір відкрив В. Добровольський, який розповів присутнім про творче життя обласної письменницької організації.

Потім з читанням нових творів виступили письменники. ("Літ. Газета")

СПІЛКА УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ, ЛІТЕРАТОРІВ І МИСТЦІВ В АРГЕНТИНІ

ПОВІДОМЛЕННЯ

Доводиться до відома українських письменників на еміґрації, що згідно з постановою правління спілки УНЛМ в Арґентині, від 8 липня 1955 року, оголошується

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНКУРС НА НОВЕЛЮ

Твори згаданого жанру, досі ніде недруковані, писані на машинці, надсилати в закритих ковертах анонімно, подаючи ключ до їх розшифрування в долучених до них окремих конвертах.

Для розгляду й оцінки творів покликується жюрі в складі: проф. Євген Онацький, доцент проф. Іван Павелко та проф. Володимир Лазовський.

Три найкращі новелі будуть відзначені преміями:

1-ша — 700.00 арґ. песо;
2-га — 500.00 арґ. песо;
3-тя — 300.00 арґ. песо.

Термін надсилання творів кінчається 31 січня 1956 року. Посилки та переписку в справі конкурсу спрямовувати на адресу:

Lubomyr Dumanowkyj
Virey Vertiz 2062, Villa Adelina, Bs. As. FNGB.
Argentina

Буенос Айрес, 15 липня 1955.

Правління Спілки УНЛМ.

Будова космосу

(Продовж. з стор. 18-ї)

Після цієї короткої історії перейдемо до опису теперішніх поглядів на будову космосу. Але насамперед мусимо бодай трохи познайомитись із методами, що їх уживають астрономи у своїх дослідах. Єдиним посередником між нами й небесними тілами є світло тих тіл, власне чи відбите. Це єдиний посол неба. Для тих, що не знають ближче природи світла, це — німий посол. Але фізика вміє примусити його говорити й оповідати великі повісті про те, що діється в далеких просторах: що саме світиться, яку величину і яку температуру воно має, з якого матеріялу складається, яка густота цього матеріялу, з якою швидкістю і в якім напрямку дотичне тіло порушується, як далеко перебуває від нас і т. ін. Ці відомости одержуємо переважно з допомогою спектральної аналізи. У кожнім елементарнім підручнику фізики знайдемо опис її. Тут подамо тільки найконечніше. Звичайне біле світло складається з різних барв. Коли промінь такого світла пустити скісно до площини скла, чи іншого прозорого середовища, то він заломиться і розділиться в тім середовищі на багато променів різних барв. Вийшовши із середовища через так само навскіс положену площину його, розділені промені розійдуться ще більше і, впавши на біле тло (екран), дадуть смугу веселкових барв — спектр. Головні, себто найвиразніші, барви спектру такі: червона, оранжова, жовта, зелена, блакитна, синя й фіялкова. В різних місцях спектру бачимо темні лінії. Вони мають велике значення для дослідника. Тісно з цим в'яжеться т. зв. ефект Доплера, що дає можливість обчислити швидкість руху кожного джерела світла супроти спостерігача його, а значить і швидкости небесних тіл, коли вони наближаються чи віддаляються від нас. Ефект Доплера пояснимо на прикладі: уявім собі, що на закотвичений пароплав набігають хвилі і

вдаряють у його ніс. Нехай удари відбуваються щодві секунди, а відступ між хвилями 10 метрів, так що скорість хвиль виходить 5 метрів на секунду. На мінуту ніс пароплава дістає 30 ударів, на годину 1800. Кажемо, годинова частота хвиль 1800. Тепер уявім собі, що пароплав рушив у дорогу прямово (сторчово, перпендикулярно) до хвиль і проходить кожної секунди 3 метри. Підрахуймо, скільки часу проходить від одного до другого удару тепер. За секунду після якогось удару пароплав пройде вперед, назустріч наступній хвилі, 3 метри, за цей самий час та хвиля пройде 5 метрів у напрямку до пароплава, так що скорість взаємного наближення обох їх вийде 3+5=8 метрів. При такій скорості віддалення між пароплавом і хвилею, себто 10 метрів, пройдеться за 10 : 8=1,25 секунди. Отже, що 1,25 сек. відбуватиметься удар. За мінуту це буде 48 ударів, за годину 2880. Таким чином, у зв'язку з рухом пароплава частота ударів міняється. Що більша скорість пароплава, то більша частота ударів. Ясно, що коли б пароплав плив у протилежнім напрямку, утікаючи від хвиль, то частота ударів була б менша. Знаючи скорість хвиль і довжину відступу між ними, можна з частоти ударів вирахувати скорість пароплава, коли він пливе назустріч хвилям, або втікає від них. Так само діється і в разі світла, бо й воно має "хвилясту" природу, себто виказує періодичні зміни (електромаґнетного поля здовж променя). Ми знаємо скорість світла і частоту кожної барви його на секунду, коли віддалення між джерелом світла і екраном не міняється з часом. Коли ж джерело світла відбуває якийсь рух супроти спостерігача (екрану), або спостерігач супроти джерела світла, що все одно, то це відразу відбивається на спектрі: частота барв міняється і заразом міняється частота світла, що відповідає темним лініям. Темні лінії переміщаються, а з цього переміщення вже легко обчислити скорість руху джерела світла.

Для міряння віддалень землі від не дуже далеких небесних тіл користуються т. зв. паралаксою. Це — кут між двома простими, що сполучають кінці великої осі орбіти землі (або якого небудь її поперечника) з даною зорею. Отже, це кут зору, під яким з даної зорі видко згаданий поперечник. Знаючи паралаксу й довжину поперечника орбіти землі (300 мільйонів кілометрів), легко обчислити потрібну відстань. Звичайно паралакса буває дуже мала, але вдосконалення вимірних приладів поступило так далеко вперед, що дає змогу міряти кути до 0,05 секунди. Паралакса найближчої до нас зорі (**a Centauri, Proxima Centauri**) має 0,765 секунди. Як уже сказано попереду, це відповідає дорозі, що її пробігає світло за 4,3 роки, роблячи щосекунди 300.000 кілометрів. Кількість віддалень, зміряних із допомогою паралакси, доходить до багатьох тисяч. Світло відповідних їм зір пробігає до землі за десятки і сотні літ, а від найдальших за триста років. Як побачимо далі, число зір, що їх віддалення обчислено з допомогою паралакси, становить дуже маленьку частину цілого множества досі відкритих небесних тіл.

Для міряння віддалень ще дальших тіл уживають способу, відомого під назвою методи Цефеідів. Про цю методу говоритимемо далі, коли дійдемо до т. зв. мінливих зір. А тепер згадаємо ще, що найчастіше вживаним способом досліджування неба є фотографія. На фотографічній плиті астрономи знаходять сліди зір, що їх не можна бачити навіть з допомогою найточніших і найдосконаліших далекоглядів.

Познайомившись із астрономічними методами, перейдемо до опису нашої найближчої батьківщини в світових просторах — соняшної системи. У цій системі сонце творить осередок. Воно обертається довкола своєї геометричної осі, а довкола нього, як уже згадувалось, обертаються планети. Число їх, після останніх відкрить, доходить до десяти: Меркурій, Венера, Земля, Марс, Юпітер, Сатурн, Уран, Нептун, Плутон і Трансплутон (?). Найближча до сонця планета — Меркурій, найдальша Трансплутон. Кожна планета має свою окрему еліптичну дорогу і свій окремий рік. Меркурій оббігає сонце за 88 днів, Земля за 365 днів 5 годин 48 мінут 49 секунд, а Плутон за 249 земельних років.

Маса сонця в багато разів перевищує маси планет. Треба 332.000 мас землі, щоб зрівноважити масу сонця, а в середині його можна вмістити 1,300,000 земляних куль і понад 100 таких куль можна укласти по довжині поперечника сонця. Куля сонця складається з розжарених газів, що мають на поверхні її температуру коло 6000 ступнів Цельсія а внутрі великі мільйони їх. Це велетенське вогнище висилає в світові простори величезну кількість енерґії. На поверхні сонця відбуваються могутні вирові рухи розжареної матерії і заразом появляються т. зв. соняшні плями, що періодично вбільшуються й зменшуються кожних одинадцять літ. З поверхні сонця вириваються маси розпечених ґазів (протуберанси), досягаючи в короткім часі нераз висоти сотень тисяч кілометрів.

Планети не дуже відрізняються від землі своїми розмірами. Одні з них (Юпітер, Сатурн, Уран, Нептун) більші від землі, другі (Меркурій, Венера, Марс, Плутон, Трансплутон) менші. Окрім планет, кружляють довкола сонця ще т. зв. планетоїди, малі планети. Їх поперечники досягають часом величини 100 кілометрів, а менші з них тільки кількох кілометрів. Довкола деяких планет кружляють місяці (сателіти), а саме: довкола Землі, один, Юпітера — одинадцять, Сатурна, оточеного цілим кільцем дрібних тіл, — десять, Урана — п'ять, Марса — два, Нептуна — один. До цієї громади небесних тіл треба зарахувати ще т. зв. в народі віхи, себто комети, що складаються правдоподібно з роїв твердих тіл, світового пилу й ґазів і описують довкола сонця еліптичні, параболічні, а то й гіперболічні дороги. У той час, коли дороги планет лежать майже в одній площині (у площині екліптики), дороги комет не виявляють жадного правильного укладу і нахилені до екліптики під різними кутами. Буває, що під час проходу комети коло якоїсь планети під впливом сили ґравітації міняється форма дороги комети, з еліптичної на параболічну, або гіперболічну і навпаки. З уваги на те, що парабола й гіпербола безконечні криві, комети з такими дорогами тільки раз появляються в області соняшної системи і, обійшовши сонце, зникають навіки в світових просторах, якщо під час відходу не настала зміна дороги на еліптичну. Гази й пил комети під натиском соняшного світла відкидаються в напрямку, протилежнім до сонця, творячи таким чином великі ясні "мітли" позаду кометової "голови", основної частини комети. Ближче й докладніше ознайомлення з кометами належить до спеціяльної, широкорозробленої области астрономії і не може бути предметом нашого схематичного опису.

Як постала соняшна система? Ще до недавна можна було читати в шкільних і в усяких популярних виданнях, що проблема постання планетної системи остаточно вияснена теорією Канта-Ляпляса, дарма що такої теорії в дійсності нема. Кант подав гіпотезу про повстання небесних тіл взагалі. Основна його думка: первісно існувала велетенська хмара космічного пороху (хаос Демокрита), де згодом ґравітація та інерція запровадили нинішній порядок. Ляпляс говорить тільки про постання нашої планетної системи: з причини оборотового руху сонця відділилась на його рівнику під впливом сили інерції якась кількість соняшної матерії і в образі кільця кружляла разом із сонцем, поки згодом це кільце не розірвалось і не стяглося в кулю, себто в планету. Такий процес повторився кілька разів, аж доки не сформувались усі планети. Постання місяців пояснюється таким самим способом. Експеримент Плято з краплею олії, вправленої в оборотний рух, досить добре унагляднює ідею Ляпляса. Він спричинився до неабиякого успіху її. Одначе, німецькому астрономові Нельке вдалося доказати, що висновки, витягнені з цієї простої і стрункої теорії, при глибшій аналізі

її виразно й рішуче суперечать фактам. Тому довелося цю теорію відкинути. Були ще інші теорії, а серед них чимало витворів аматорської фантазії. Усі вони показались так само неслушними, і тепер можна сказати, що покищо не знаємо нічого певного про постання нашої планетної системи. Для цікавих скажемо за деякі новіші спроби розв'язати проблему, насамперед про так звану метеоритну гіпотезу. В основі її лежить припущення, що планетна система постала через захоплення сонцем тіл, що прилетіли з дальших світових просторів і, наблизившись до сонця, попали під діяння спричиненої ним сили ґравітації і закрутились довкола нього. Але таке припущення треба відкинути вже хоч би з тієї одної причини, що всі планети обертаються майже в одній площині і в один бік, чого не можна сподіватись, коли б вони поприлітали зовні і очевидно в різних напрямках і з різними площинами їх орбіт. Крім того, така система була б, як доказує механіка, не стійка (не стабільна), себто на довший час не могла б удержатись. Ще одна гіпотеза каже, що могло колись пролітати на відповідній відстані від сонця велике небесне тіло і силою ґравітації витягнути з нього хвіст. Потому цей хвіст поділився на планети. І нарешті остання теорія: колись у первісній купі розпечених ґазів сонця були цілі області відокремлених вирів, і ось між тими вирами, на їх границях, могли потворитись матеріяльні скупчення — теперішні планети.

Всі ці теорії мають бодай ту добру прикмету, що розглядають річ із різних боків і тим спричинюються до глибшого вивчення проблеми. Що теорії часто гинуть, не повинно викликати якогось песимізму. Кожна наука має свої кладовища, де спочивають тлінні останки всяких гіпотез, що впали в боротьбі за наукову правду. Природа дуже ревниво оберігає свої таємниці. Але кінець кінцем вона таки не витримує натиску людського розуму, подається і розкриває свої схоронища!

Переходимо до опису дальших просторів. Насамперед до Ґалактичної системи. Як уже попереду згадано, перші досліди над цією системою розпочав при кінці 18-го століття В. Гершель. Але більше прислужився тут кенігсберський астроном Бесель, що 1838 року перший зміряв віддаль одної зі сталих зір Чумацького шляху (Proxima Centauri) від землі. Віддаль ця показалась такою великою, що для її виміру звичайна одиниця — кілометер — виявилась занадто дрібною і тому цілком непрактичною. Як не можна міряти міліметрами віддалі між містами, так само було б цілком нераціонально міряти кілометрами світові віддалення. Треба було вибрати більшу міру, і вибрано "світляний рік". Є це довжина дороги, що її пробігає світло за один рік часу. В переводі на кілометри це дає 300.000x365x24x60x60, де число 300.000 скорість світла в кілометрах, 365 — число днів у році, 24 — число годин у добі, 60 — число мінут у годині, друге 60 — число секунд у мінуті. Зробивши означене перемноження, дістанемо 9,45 трильйонів кілометрів (трильйон — мільйон мільйонів). Таким чином, згадувана вже попереду найближча до нас зоря Чумацького шляху віддалена від землі на 9,45x4,3 = 40,6 трильйонів кіл. Зоря Сіріус на 9 світл. років, Полярна зірка на 42 світл. роки. Але в Чумацькім шляху є зорі, що їх світло доходить до нас і за тисячі років. Тимто картина цього шляху, що відкривається перед нами ясної ночі, належить до минувшини; як уже згадувалось, ми спостерігаємо те, що там було колись, а нинішній стан неба побачать допіру наші нащадки. І між самими зорями Галактичної системи дуже великі віддалі. Коли уявити собі в кожній столиці Європи по вишневій ягоді, то це віддасть нам приблизну картину розміщення зір у тій системі. І самі зорі не однакові. Є між ними "велетні" і "карлики". Велетні перевищують своїми розмірами в сотні разів наше сонце. Напр., головна зоря в сузір'ї Оріон має поперечник, у 460 разів більший від поперечника сонця. Між сонцем і тією зорею є приблизно таке саме відношення, як між вишневою ягодою в кімнаті і самою кімнатою. Карликами називають зорі, близькі величиною до сонця. Одні з них трохи більші, другі трохи менші. Таких зір найбільше і вони становлять норму. Колись сонце вважали за велике божество, потім за осередок цілого світу, тепер бачимо, що це карлик поміж сталими зорями. Якби воно стояло на місці Полярної зірки, то для голого ока було б ледве помітне.

Скільки зір на Чумацькім шляху? Голим оком можна нарахувати 5000. З допомогою далекогляду до 50.000. Наймодерніші прилади дають до 100.000, а фотоґрафічний спосіб більйони. Ніколи не можна відповісти на поставлене питання, бо в міру удосконалення способів досліду число зір росте й росте.

В сузір'ї Цефей є зоря, позначена в астрономічних каталогах буквою δ. Вона відріжняється від інших зір тим, що її поперечник періодично міняється, в рівних відступах часу стає раз більшим, раз меншим. Зоря наче пульсує, наче дихає. Вона в сотні разів більша від нашого сонця. Астрономія знає багато таких зір; їх називають цефеїдами. Разом із зміною величини поперечника відбувається коливання температури на поверхні зорі, а разом з тим її видимої і абсолютної ясности. З уваги на ці зміни називають такі зорі мінливими. Дотепер нараховано їх до 9000, але це число росте з бігом часу, в міру поступу дослідів. Спостереження й вивчення мінливих зір становить одну з головних галузей астрономії, бо в них астрономи знаходять важливі вказівки на будову й склад самих зір.

На вивченні цефеїдів ґрунтується згадана попереду "метода цефеїдів" для міряння віддалення далеко розташованих небесних тіл. Виявляється, що між періодом змін цефеідів і їх середньою абсолютною ясністю існує певний зв'язок, а саме: щодовший період коливання, то більша середня абсолютна ясність зорі (докладно: логаритм періоду зміни пропорційний до середньої абсолютної ясности. Звідси виходить, що дві зорі мають однакову середню абсолютну ясність, коли їх періоди змін рівні. А звідси дістаємо можливість обчислення відстані від нас одного цефеіда, коли відома відстань

З БІОГРАФІЇ КОМПОЗИТОРА

Розповідають, що знаменитий композитор Вольфґанґ Моцарт, коли йому було всього лише три роки, сідав за фортепіяно і маленькими пальчиками перебирав клявіші. Гра на інструменті так захоплювала хлопчика, що він годинами вдало підбирав терції і квінти.

Дитиною він навчився грати складні п'єси і навіть сам написав концерт для фортепіяна. Маленького композитора приводили до відчаю клякси, які він робив: творити свою музику хлопчик почав раніше, ніж навчився писати ноти. І дивно, що твори його були написані за всіма правилами теорії, які підказував музикальний геній.

Батько Моцартів — провінційний скрипаль з міста Зальцбурґа — зробив подорож з талановитим сином, і всюди він викликав величезне захоплення своїм обдаруванням. Видатні композитори того часу були вражені музичним генієм юного Моцарта.

В 13 років він написав першу оперу, яка не була поставлена лише через те, що деякі видатні композитори протидіяли цьому, боячись його конкуренції. В 14 років, перебуваючи в Італії, Моцарт написав другу оперу — "Мітрідат", яка принесла йому величезний успіх. Поети багатьох країн присвячували композиторові оди й вірші. На честь Моцарта була вибита медаль з його зображенням.

Відомий композитор Гассе сказав тоді про Моцарта: "Цей хлопчик змусить забути нас усіх". Ці слова були пророчі. Моцарт став знаменитим, затьмарив багатьох своїх сучасників. Він створив чимало опер, камерних та інструментальних творів, які здобули широке визнання і любов у всьому світі. Останній твір Моцарта — "Реквієм" був його лебединою піснею.

другого цефеїда, що має той самий період коливання ясности. Приклад: нехай період коливання ясности якогось цефеїда є три дні. Для скорочення мови назвім його буквою А. Абсолютна ясність її мусить бути така сама, як ясність кожного іншого цефеїда з тим самим періодом коливання. Шукаємо серед інших цефеідів такого, що має той самий період коливання і віддалення від землі вже відоме. Назвім його буквою Б. Нехай середня видима ясність цефеїда А в сто разів менша від видимої ясности цефеїда Б. Через те, що середня абсолютна ясність обох цефеїдів мусить бути однакова, то зменшення видимої ясности цефеїда А супроти цефеїда Б в сто разів може бути пояснене тільки тим, що А перебуває далі, ніж Б, в десять разів, бо видима ясність міняється обернено-пропорційно до квадрату віддалення ($10^2 = 100$). Якщо зоря Б віддалена від нас на 200 світл. років, то зоря А на 200 х 10 = 2000 років.

Є два роди мінливих зір: в одних причина періодичних змін криється в середині їх, у других зовні. У цьому останньому випадку маємо справу з т. зв. подвійними зорями, себто з парами зір, що обертаються дов-

ПЛЯН КОНЦЕРТОВОЇ ПОДОРОЖІ КАПЕЛІ БАНДУРИСТІВ

Вересень — Листопад 1955

Вересень

29. — Лондон, Онт.
30. — Гамільтон, Онт.

Жовтень

1. — Торонто, Онт.
2. — Судбури, Онт.
4. — Форт Віліям, Онт.
5. — Форт Френсіс, Онт.
6. — Вінніпеґ, Ман.
7. — Принц Альберт, Саск.
8. — Едмонтон, Алта.
9. — Калгарі, Алта.
10. — Саскатун, Саск.
11. — Кенора, Саск.
12. — Ріджайна, Саск.
14. — Міннеаполіс, Мінн.
15. — Чікаґо, Ілл.
16. — Клівленд, Огайо
17. — Пітсбурґ, Пенна.
18. — Балтімора
19. — Скрентон
20. — Філядельфія
22. — Ньюарк
23. — Нью-Йорк
24. — Гартфорд
25. — Бостон
26. — Манчестер
28. — Оттава, Онт.
29. — Монтреал (4:30 та 8:30)
30. — Сиракюзи, Н. Й.

Листопад

1. — Рочестер
2. — Ніаґара Фаллс
3. — Бофало
5. — Толідо
6. — Детройт.

ПРОГРАМА

Програма цьогорічної концертової подорожі Капелі цілком оновлена. Крім розділу, присвяченого вчителеві Капелі Гнатові Хоткевичу, будуть у програмі такі розділи: релігійні твори (композиторів Бортнянського, Стеценка, Гончарова), що будуть виконані в супроводі бандур; розділ сольово-камерного характеру з одною чисто інструментальною композицією Григорія Кистастого для самих бандур і врешті третій розділ — пісень танкових та жартівливих. — Повна програма буде подана унаступному числі нашого журналу.

кола спільного осередку їх мас і під час цього руху періодично заслонюють одна одну. Коли одна зоря заходить (для нашого ока) за другу, то тим самим світло від неї частинно або й цілком пропадає для нас. Коли ж обидві вони стають поруч, то сума посиланого ними світла стає найбільша. Ці зміни відбуваються з докладністю найліпшого годинника.

Приблизно четвертина всіх зір — подвійні зорі. Але існують ще системи складніші, з більшим числом зір, що порушуються одна довкола другої. Як постали такі подвійні й многозірні системи, не відомо. Є думка, що це сталося через роздвоєння. Але можна також думати, що через "захоплення" одної зорі другою, коли одна пробігала на відповідній відстані від другої. Тільки цей останній здогад уважають за менш правдоподібний, з причини дуже великих віддалень між зорями.

Від часу до часу появляються на небі нові зорі — Novae. У місцях, де не видко було нічого, або де була ледве помітна зірка, нагло спахкує могутнє світло і протягом короткого часу (кількох днів, або навіть годин) ясність його зростає від 50.000 — 100.000 разів. Коли б наше сонце раптово сталося новою зорею, то зайняло б простір аж до землі, себто його поперечник зріс би до 300 мільйонів кілометрів. Під час постання нової зорі її верхні шари розриваються й викидають великі кількості розжарених газів, що розлітаються усебіч. 1936 року, під час постання нової зорі в сузір'ї Ящірки, вдалося зміряти скорості, з якими газові маси вилітали в простори. Вони доходили до 1000 кілометрів на секунду. Але спостережено чимало випадків, коли скорості викинутих газів доходили й до 4000 кілометрів. Протягом років або й десятків років нові зорі помалу знову погасають. Причина постання нових зір досі не вияснена. На підставі докладних фотографій астрономи приходять до думки, що в данім разі маємо справу, мабуть, з вибухами в середині зір.

Опріч нових зір, постають ще т. зв. Supernovae, надновi зорі. В цім разі ясність новопосталої зорі в сотні мілінов разів стає більшою від ясности сонця. В часі свого найбільшого розжарення така зоря випромінює стільки тепла, як наше сонце за мільйони літ. Супернову зорю відкрив був 1572 року Тіхо де Браге в сузір'ї Касіопеї (укр. Борона), а Кеплер 1604 року в сузір'ї Вужа. Тепер відкриття нових і супернових зір відбуваються значно частіше. Лише в системі Чумацького шляху відкривають їх щороку коло 25. Як уже знаємо, сонце має на своїй поверхні температуру коло 6000 ступнів Цельсія. Коли б воно вибухло навзір нової зорі, то поверхнева температура його дійшла б до 50,000 ступнів.

(Зак. в слідуючому числі)

ВІД РЕДАКЦІЇ

Це число виходить з тижневим опізненням, яке сталось виключно з вини друкарні.

Перепрошуємо шановних читачів, але зарадити цьому ми не могли ніяк.

Mr. P. Kukuruza, 71
827 - 29 Ave. So.,
Minneapolis, Minn. USA.

G. Luke's Electrical Appliance Company

ХОЛОДИЛЬНИКИ КРОСЛЕЙ ШЕЛВАДОР, ЕЛЕКТРИЧНІ ТА ГАЗОВІ ПЕЧІ МОФЕТ, ТЕЛЕВІЗІЙНІ АПАРАТИ, ПРАЛЬНІ МАШИНИ, ПИЛЕСМОКИ. МЕБЛІ ДЛЯ СПАЛЕНЬ ТА МЕШКАНЕВИХ КІМНАТ ТА БАГАТО ІНШИХ МЕБЛІВ, ПІЯНІНА ТА АКОРДІОНИ ТА ІНШЕ.

797-799 DUNDAS ST. W. TORONTO, ONT.
Телефон: **EM 8-9228**

НАРОДНІ ТАНКИ РІДНОГО КРАЮ

Ч. 6 — МАДЯРЩИНА

"CZÁRDÁS"

ЧАРДАШ
МАДЯРСЬКИЙ НАРОДНИЙ ТАНОК

Як і кожен інший народній танок, чардаш має в багатьох фігурах стільки відмін основних кроків, скільки частин має країна. Спочатку чардаш складався з двох частин. Першу частину — повільний танок — виконувано повільним хитанням голови й тулуба, а друга частина була в швидчому темпі з багатьма сміливими скоками та підскакуванням. Тепер, чардаш удосконалено, він є улюбленим бальним мадярським танком.

Цей танок, разом з іншими проявами народніх мадярських звичаїв та культури, може відіграти чималу ролю в культурному розвитку Канади.

Пам'ятайте про це, коли згадуєте рідний край.

О'КІФС — БРОВАРСЬКА КОМПАНІЯ

O'Keefe's
OLD VIENNA BREWERY LTD